IV

ДРАМСКА БАШТИНА

Доброслав Ружић

СТЕВАН ДЕЧАНСКИ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

Издавач

Музеј позоришне уметности Србије
11000 Београд, Господар Јевремова 19

Главни и одговорни уредник

Миодраг Ђукић, директор

Уредник едиције и приређивач

Душан Ч. Јовановић

Ликовно решење

Ново Чогурић

Штампа

„Србоштампа", Добрачина 6—8, Београд

Тираж: 500 примерака

Доброслав Ружић

СТЕВАН ДЕЧАНСКИ

Трагедија у 4 чина

Београд, 1997.

Л и ц а:

СТЕВАН УРОШ III НЕМАЊИЋ ДЕЧАНСКИ
Краљ српски
Краљица МАРИЈА његова жена
СТЕВАН НЕМАЊИЋ ДУШАН, наследник престола
СИНИША, брат Душанов
ХИПОКРАТ, Велики Логотет Краља српског
ВРАТКО, челник
ЈЕЛЕНА, његова кћи
Војвода ВЛАСТИМИР
„ БОШКО
„ ГОЈКО
„ СТРАЦИМИР
Властелин СРДАН
„ ИВО
ПЕНЕЛОПА, дворкиња Краљице Марије
ТЕОКРАТ, најамник и ухода грчки
ПУСТИНИК
ПРВИ МОНАХ
ДРУГИ МОНАХ
ГЛАСНИК
СОКОЛАР
ВОЈНИК
Војводе, Властела, соколници, оклопници, војници, дворкиње.

I чин збива се у Породимљу у дворском врту.
II чин збива се у Породимљу у двору Краљеву.
III чин збива се у шуми близу Скадра.
IV чин збива се у тамници.

Време: I чин дешава се 1330. године, а II, III и IV дешава се 1331. године.

Десна и лева страна рачуна се од позорнице према публици.

ЧИН ПРВИ

(Башта украшена цвећем и разним тропским биљем. У дну баште ладњак. На десној страни баште је клупа, и у средини је велики џбун са ружама. У лево је шедрван.)

Појава прва

(Душан сам, младић од 22 године, црномањаст, стасит и лепо развијен, обучен у „ДУШАНКУ" са калпаком на глави и жутим чизмама на ногама, о бедрима му мач.)

ДУШАН

(Хода.) Зар је сав сјај којим се владаоци окружују само за то, да своје воље немају. Они, који имају у рукама својим сву власт и силу, толико су слаби и немоћни, толико су бедни, да за себе не могу урадити оно што један себар може. Па нашто ми је онда и круна и престо, и господство, ваљда зато да сам ограничен у осећајима својим, у ономе, што је најлепше и најдраже. Па још има људи који томе завиде. Сујета људска измислила је ваздан којекаквих сметњи и препрека, што би само већма подвојило и поцепало људе међу собом, једне уздижући до неба, а друге понижавајући до скота. Стидно и жалосно!

И ја, који све то видим и осећам, ја будући Краљ српски, морам да се покорим гадним обичајима донетим

из поквареног Цариграда. Намеће ми се она, коју ја нећу, а забрањује ми се она коју хоћу и коју волем. Кажу ми, да је само принцеза достојна да буде Краљица српска, а неће да ми одговоре, колико је Краљева било несрећно због принцеза. Чудна ми чуда принцеза, принцеза је свака владичица која се одликује добротом свога срца, благородношћу свога духа. *(Љутито.)* Али нећу, нећу узети коју не волем, па ма ме круне стало, *(трза се)*, какве круне, човек даје вредност тој круни, нећу ма ме живота стало. Та ваљда смем и ја бити човек, смем волети, *(замишљено)* или ваљда владаоци не смеју имати срца, али тада тешко земљи и народу са њима.

Појава друга

(Улази војвода ВЛАСТИМИР млад човек у војводском оделу са шлемом на глави.)

ДУШАН

(Окреће с к'њему.) Шта је решио пресветли отац и Краљ ми? Је ли преовладало срце или слутње и сплетке?

ВЛАСТИМИР

Сад ће доћи велики Логотет и известиће те светли Краљевићу. Знам само толико, да ти је оставио на вољу, или ћеш лепу Латинку ћерку Дужда од Млетака, или горду Гркињу, ћерку цара византијског.

ДУШАН

(Љутито.) Нећу ни једну ни другу. Латини су старе варалице, а Грци су грдне подмуклице, ја хоћу себи жену од мога рода и племена, хоћу смерну и скромну Српкињу.

ВЛАСТИМИР

А Краљева одлука?

ДУШАН

Одрећи ћу се свега, а узећу ону коју волем и зато нећу питати ни оца ни Краља већ моје срце.

Појава трећа

(Велики Логотет Хипократ, са залисцима на образима, са ироничким осмејком на уснама и подмуклим погледом.)

ХИПОКРАТ

(Клања се достојанствено и гордо.) Одлуку пресветлог Краља и Господара нашег доносим ти светли Краљевићу и Наследниче. Чеках те у саборној дворани, где је Веће држано, али ми рекоше да ти није добро и да си у врту, с'тога похитах овамо. Пресветли Краљ наш разуме осећаје срца твога, он појми бујну младост твоју и не замера ти што си се огрешио и изашао не сачекавши одлуку и разлоге Његове и Већа државног.

ДУШАН

Све те разлоге слушао сам већ толико пута и они се своде све на неке рачуне и потребе државне.

ХИПОКРАТ

Свакако да су сваком Владаоцу најпрече потребе државне.

ДУШАН

То ни ја не спорим, али често пута потребе околине износе се као потребе државне, или, потребе једне државе изискују сродство с'другом, што је можда и на штету ове.

ХИПОКРАТ

У овом случају то неће бити.

ДУШАН

Ко то зна?

ХИПОКРАТ

Силни цареви византијски не сроћавају се ни с ким из рачуна.

ДУШАН

Грци су познати као добри трговци.

ХИПОКРАТ

И вешти државници.

ДУШАН

Управо зато што су вешти, они и удадбе не праве без рачуна.

ХИПОКРАТ

Рачун може бити само у личности. Не мислим да ласкам *(поклања се)* али је Душан за дивљење и поштовање и то је довољно да буде најјачи разлог.

ДУШАН

Ваљда ће пресудна бити што год и Србија, чији сам ја наследник престола.

ХИПОКРАТ

Свакако да је и то један разлог — али није згорег племениту крв Палеолога.....

ДУШАН

(Прекида га.) Помешати са здравом црвеном крвљу српском, јел те?

ХИПОКРАТ

Корисно је за обоје.

ДУШАН

Пре него што ми кажете одлуку благочестивога Краља и оца ми, кажите ми ваше мишљење моћни Логотете.

ХИПОКРАТ

Врло радо. Слушати Краља што је дужност поданика, не противити се оцу, то је опет дужност синовљева.

ДУШАН

Мудро речено. Краљ ми је дозволио, хоћу ли Латинку или Гркињу?

ХИПОКРАТ

Да светли Краљевићу.

ДУШАН

И ви ми саветујете?

ХИПОКРАТ

Немам шта да саветујем, нека срце бира.

ДУШАН

А ако ја нећу ни једну ни другу?

ХИПОКРАТ

Краљево је да цени.

ДУШАН

Али и Ваше да му савет дате.

ХИПОКРАТ

Само ако затражи.

ДУШАН

Како сте скромни. Хвала Вам господин Логотете на томе саопштењу.

ХИПОКРАТ

Треба ли да однесем пресветлом Краљу Вашу одлуку?

ДУШАН

Није потребно, то ћу учинити сам. А сад збогом. *(Одлази са војводом Властимиром. Хипократ се гордо клања.)*

Појава четврта

(Хипократ сам)

ХИПОКРАТ

(Пакосно смејући се.) Само тако, само тако, па ћеш доћи онамо куда ја желим, а у томе ако ме не помогне Бог, помоћи ће ме ђаво и утолико је горе за тебе. Нећеш принцезу Палеологову, нећеш да мешаш плаву крв са својом здравом геачком крви. Па кад нећеш на леп начин, а ти ћеш силом тривалски варварине. Не дајемо ми њу за тебе што те волимо, већ што интереси Византије траже ту везу, и нема тих жртава што их ја за ту циљ поднети нећу. Не помогне ли савет и заповест, помоћи ће друго што, а ствар је тако проста: уклонићемо оно што смета: Душан је заљубљен, његову ћемо љубав или у манастир, или . . . *(Показује руком на небо.)* Прво ће

бити сад, а за друго спреман сам у свако доба, ченам само згодну прилику, и горди Душан, чија машта лети по ваздуху и сања о некаквој великој Србији, пристаће да узме не принцезу, већ посвојче Палеологово, ако само то затреба. А постигнем ли то, онда сам осигурао и моју Византију, од најезде српске, и ако случајно не могнеш осигурати престо Синиши, но остане Душан, тада ће жена — а Гркиње су у томе веште — умети да заустављa наглога Душана. А ја ћу се старати да му понажем, да је велика Србија, о којој он сања, само један сан, једна машта-нија и ништа више. Краљ је уза ме, он ме слуша а њега остали морају.

Појава пета

(Улази дворкиња краљичина ПЕНЕЛОПА, млада лепа девојка, прилази полако Хипократу лупкајући га по рамену.)

ХИПОКРАТ

(Уплашено трза се.) Ни сам Зевс да ме је лупио, не бих се тако уплашио, као од тапкања ове мале ручице *(Љуби је.)* Занео сам се био у снове, диван је то сан био.....

ПЕНЕЛОПА

Још ће дивнији бити кад се оствари.

ХИПОКРАТ

Моја умешност јамчи за то. *(Хвата је за руку.)* Какву ми поруку доносиш грлице моја?

ПЕНЕЛОПА

Краљица ме је послала да ти кажем, да челника Вратка кћи Јелена, има састанак данас са Душаном.

ХИПОКРАТ

(Брзо.) Где?

ПЕНЕЛОПА

Овде у врту.

ХИПОКРАТ

У које доба?

ПЕНЕЛОПА

Сад за који тренутак биће обоје ту. Састанак је удесила Краљица.

ХИПОКРАТ

Одиста ми сам ђаво иде на руку. Дивно. Је ли још што поручила?

ПЕНЕЛОПА

Ништа више, она све оставља твојој увиђавности и умешности.

ХИПОКРАТ

А после?

ПЕНЕЛОПА

Кад све извршиш бићу твоја и уживаћемо мирно и спокојно у дивноме граду Константиновом.

ХИПОКРАТ

Како ми то дуго изгледа, читава вечност, морам се дакле журити.

ПЕНЕЛОПА

Што пре то боље, због ом. *(Пружа му руку коју он љуби.)* Морам да идем, бојим се да нас не затекну. Само мудро. *(Одлази.)*

ХИПОКРАТ

Не брини сатана ће ми помоћи. Да се склоним овде *(заклања се за џбун ружа)* и да посматрам.

Појава шеста

(Долази с десне стране ЈЕЛЕНА кћи челника Вратка, млада лепа са спуштеним витицама.)

ЈЕЛЕНА

(Полако говори.) Не знам зашто, тек мом оцу никако да се свиди ова наша љубав, он воли Душана не само

као човека, већ и као будућег Краља нашег, али он налази мало среће на дворовима. На двору се — вели — кују сплетке и укрштају разне себичне жеље — „клони се двора чедо моје", то су речи које ми сваког дана понавља мој добри отац, који је готово одрастао на двору. Али шта ме се тиче двор, ја волим Душана и он воли мене; и ако знам да од тога нема ништа, јер су томе противни сви а понајпре Краљ и како веле државни разлог говори противу наше љубави. Ја ипак не могу а да не мислим на'њ. А и он мене воли. Колико сам му пута говорила да ме ое окане, да ме заборави, све је то било узалуд. Ја осећам, ја као да слутим, да неће бити добро. Ах свет је пун завидљиваца и пакосника; ничему се свет тако не радује, као туђем злу. Ја нисам ником зло помислила, а камоли зло учинила, па опет видим на сваком кораку подругљиве осмехе, завидљиво оговарање, а зашто, само зато што ме Краљевић воли. До јуче сам била честита, ваљана, прва владичица у Србији, потомак Вукана Немањића, а чим је Душан изјавио жељу да ме узме, ја сам свију тих одлика и врлина лишена. Замера ми се чак што ја Душана волим, та ја сам га волила још као дете, и као да је грех волити некога. Ја мислим грешно је мрзити кога, злобити коме и пакостити му. А зар могу мрзити онога кога сва Србија воли? *(Седа на клупу.)* Како сам уморна. Овде ћу причекати оца док се из двора врати, камо га је Краљ одазвао. *(Збуњено.)* Гле Душан иде, као да зна, као да му је неко казао да сам ја овде! Како бих волела да ме мимоиђе, а опет волела бих с'њиме говорити. *(Устаје.)*

Појава седма

(Долази ДУШАН, угледа је и прилази к'њој.)

ДУШАН

Однуд лепа владичица овде?

ЈЕЛЕНА

(Устаје.) Чекам оца док из двора краљева дође, а у врту краљевском није забрањено одмарати се.

ДУШАН

Нарочито таквим владичицама као ви што сте.

ЈЕЛЕНА

Светли краљевићу ја нисам достојна таквих похвала.

ДУШАН

Ви их не чујете од мене сад први пут, а Бога молећи, нећете их чути ни последњи пут.

ЈЕЛЕНА

То Бог зна.

ДУШАН

То ми моје срце каже.

ЈЕЛЕНА

Владаоци не питају за савет срце, већ се управљају по разуму.

ДУШАН

Само кад се тиче земље и народа.

ЈЕЛЕНА

А зар се женидба будућег краља не тиче народа?

ДУШАН

Тиче се, али понајпре кад узима туђинку.

ЈЕЛЕНА

Али ако у народу нема достојне за'њ?

ДУШАН

То је његова ствар да изабере. А народ који из своје средине може да даје земљи краљеве, ваљда ће бити у стању и да једном свом краљу да̀де и краљицу.

ЈЕЛЕНА

Но ако се превари у избору, ако изабраница срца његова не одговара очекивању његовом и жељама народним, зар неће за тим жалити и бити несрећан и он и она и народ.

ДУШАН

Краљица треба да буде краљу само жена, а народу мајка и онда најања неће бити. Код ње треба да налазе заштите сви који пате, да помаже бедне, да утире сузе невољнима и онда ће је сви благосиљати. Она треба краљу да ствара у дому његову душевни мир и спокојство, и онда је учинила више, но да је с'мужем делила бригу о управи државној. А таква мени можеш бити само ти, ти и нико други.

ЈЕЛЕНА

Можда бих ја била судбоносна по тебе и по ову земљу, коју сви подједнако љубимо. Зашто да због мене долазиш у сукоб са родитељима твојим; да се мразиш са властелом и да се излажеш непријатностима. А ко зна да се једног дана нећеш покајати, и то би ми веруј било најтеже.

ДУШАН

Како ме мало познајеш, кад тако говориш. Моја љубав није из рачуна, она је божанска и чиста, а све што је божанско то је вечито.

ЈЕЛЕНА

Слаба сам да се твојим разлозима одупирем. Бог ми је сведок да ме круна не заноси и да би за срећу твоју и отаџбине наше жртвовала себе и своју срећу. Па опет, опет ја држим, да је наша веза немогућа.

ДУШАН

Али ја те волим, ја те љубим безгранично, неизмерно. И ја без тебе не могу да живим, као што птица без ваздуха, риба без воде не може да живи. Од како сам тебе заволео, мени је живот постао слађи и милији. Ти си моја нада, мој свет — због тебе сам у стању да оставим круну, оца. Не дадну ли ми тебе да узмем, отићи ћемо у наш лепи, господски Дубровник, па ћу тамо као прост грађанин дубровачки живити срећно и задовољно, јер где год ти будеш уза ме, ту ће бити моја срећа и ту је мој рај.

ЈЕЛЕНА

А зар ја тебе мање волим. Али ти једно заборављаш светли краљевићу, да ти ниси само мој, ти припадаш овој земљи у којој си се родио и народу чија си нада ти. И зар смем ја да будем та, која ће тебе отрзати од народа који те воли, и који има већа права на љубав од једне жене, која можда неће бити у стању да те усрећи онако како ти мислиш и како можда с'правом очекујеш.

ДУШАН

Све једно, те једно. Народ може бити срећан и без мене.

ЈЕЛЕНА

И несрећан због тебе.

ДУШАН

Зар може усрећити народ онај владалац који је и сам несрећан?

ЈЕЛЕНА

Несрећа владалаца долази од њих самих. Оно је човек који сам себе може да савлада.

ДУШАН

Јест човек сам, али са срцем које воли, са душом која чезне за љубављу, са страшћу која ме мучи. *(Меће руку на очи у очајању.)* Мила моја, ја сам несрећан јер љубим.

ЈЕЛЕНА

Душане, душо душе моје, како да ти помогнем, како да те усрећим?

ДУШАН

Буди моја.

ЈЕЛЕНА

А благочастиви краљ, а властела, свештенство, зар сви они неће бити противни да узмеш мене, а не твоју прилику, рода краљевског?

ДУШАН

Краљ је добар и милостив, он мене воли он зна да љубити није грех и дозволиће. Властела је наша благородна и без сујете, она не мари ни Грке ни Латине. Грци су им додијали *(Хипократ помаља се из џбуна и врти главом),* знају они да грчка принцеза доводи собом и грчке обичаје, грчку послугу, грчку надувеност, а све се то њима не допада. Но што је најважније, властела наша као и народ не цени толико порекло, колико личност и његове заслуге собом стечене. Наша властела не живи од заслуга које су им преци стекли, већ их тече сама мачем, памећу и другим врлинама. Што се свештенства тиче, ту је најлакше, оно није као грчко, са засебним тежњама и интересима, оно је такође из народа и народно, оно не војује противу природе и осећаја, јер зна да је и сам Бог љубав. Нико, дакле неће бити противан. Ја знам и уверен сам да нико неће хтети, да ја будем несрећан. *(Узима је за руку и нежно јој тепа.)* Је ли да ћеш ти поћи за мене, ти знаш колико те волим?

ЈЕЛЕНА

(Нежно.) Ах само, само кад бих знала и била сигурна да бих те збиља могла усрећити.

ДУШАН

То можеш само ти, и нико други. Реци, реци хоћу, и бићеш моја и пред Богом и пред људима, моја и само моја, и нема те сметње, коју ја нећу уклонити, нема препреке коју нећу савладати и што их више има то ћу бити задовољнији. *(Диже десну руку у вис.)* Душану може само Бог да смета а други нико.

ЈЕЛЕНА

(Ухватила се обема рукама за главу и у почетку полако са устезањем, а доцније јаче.) Душане, питаш ме пристајем ли? Та бити само твоја, лично твоја а не краљица, то је срећа, то је блаженство. Чудно питање. Дижеш ме у звезде и питаш ме пристајем ли? Ах Душане, да ниси то што си, да си прост властелин, себар или ме-

ропс, не бих ни мислила, не бих се ни за тренут устезала, рекла бих пристајем. А овако, мислићеш занела ме круна, сјај и господство. Да будем твоја, да будем краљица, која то не би била? Ко не би био прва владичица у нашој дивној Србији, која то не би била жена човеку, као што је Душан? А не питаш ме јесам ли ја за то, јесам ли достојна да будем жена твоја, краљица српска. Ти не тражиш само за себе жену већ и земљи госпоју краљицу да ли сам ја подобна за то — бојим се замерићу ти се, постидећу те. Бог сам зна колико те љубим, а душа моја, мисао моја вечито је стобом. Стобом бих се пела не само на престо, већ бих ишла и у пакао. Шта ћеш више љубави моја?

ДУШАН

Ништа, ништа више. Молићу оца, преклињаћу га, а први Сабор који буде изнећу предањ да ту ствар реши, и видећеш, отац ће усрећити свога сина, краљ ће дозволити, а Сабор оценити, да од срећног и задовољног Душана, земља никакве штете неће имати. Не дадну ли, ни једном се оженити нећу, док не постанем ја краљ и господар и тада не морам питати никога.

Појава осма

(Долази један ОКЛОПНИК.)

ОКЛОПНИК

(Поздравља војнички.) Светли краљевићу, пресветли краљ зове.

ДУШАН

(Опрашта се рукујући се са Јеленом.) Збогом и до виђења. *(Одлази прво Душан а за њим оклопник.)*

Појава девета

(Јелена сама, седи на клупи, окренута леђима џбуну где је Хипократ сакривен, који полако излази из џбуна

са узабраним ружама у један свежањ, вади из џепа прашак и посипа га по ружама тако, да публика види и при том се пакосно смеје.)

ЈЕЛЕНА

Како сам радосна и опет каква слутња обузима срце моје. *(Мисли се.)* Лепо је живити и љубити, па још бити љубљен. Боже само нека буде добро, јер сам одвише срећна, а народ вели, да није добро, где одвише среће има.

ХИПОКРАТ

(Иза леђа нежно.) А свет је тако завидљив па ће уређи, лепа владичице.

ЈЕЛЕНА

(Уплашено трза се.) Ви сте то моћни Логотете.

ХИПОКРАТ

Да, ја сам изађох из двора и ходајући угледах Вас Владичице, зачудих се одкуд Ви сами, јер знам да Ви никуд сами не излазите. *(Осмејкује се.)*

ЈЕЛЕНА

(Збуњено.) Случајно, сасвим случајно. Оцу сам обећала да ћу га чекати овде, отишао је послом у двор. *(Гледа у руже.)* Да дивних ружа.

ХИПОКРАТ

Ружа руже воли, Владичице воле цвеће па и Ви извесно.

ЈЕЛЕНА

Само рђави људи не воле цвеће.

ХИПОКРАТ

Имате право Владичице, *(За себе.)* Ја више волим перпере гледати но цвеће мирисати. *(Гласно.)* Хоћете ли примити од мене овај свежањ? Диван им је мирис.

ЈЕЛЕНА

Како сте добри, велика Вам хвала. *(Мирише.)*

ХИПОКРАТ

(За себе пакосно.) То је манастир што миришеш и удишеш будућа краљице.

ЈЕЛЕНА

Како лепо миришу, како заносе.

ХИПОКРАТ

(Полако.) Да лакше дођеш где треба.

ЈЕЛЕНА

(Мирише.) Како рекосте?

ХИПОКРАТ

(Љубазно.) Диван им је мирис. Шараске су руже, донете из Персије, Владичице.

ЈЕЛЕНА

(Мирише дубоко уздишући.) Диван мирис, као да опија... хвата ме дремеж.....

ХИПОКРАТ

(Озбиљно за себе.) Она је готова, ствар је свршена, Душан сад може другу љубав тражити. Млад је најпре је. А ја морам сад на други посао. *(Гласно.)* Владичице задоцнио сам, хитам у двор, ако сретнем Вашег оца назаћу му да га чекате. Због ом остајте лепа Владичице, *(окреће се публици)* и срећан ти пут у манастир. *(Одлази.)*

ЈЕЛЕНА

Бићу Вам захвална. *(Хипократ клањајући се одлази, на изласку се среће са два преобучена момка, који на дати знак руком улазе, прилазе Хипократу, погледају на Јелену.)*

Појава десета

(Јелена, Хипократ и момци.)

ХИПОКРАТ

Је ли све спремно?

ПРВИ МОМАК

Јесте, и само чекамо на ваше заповести.

ДРУГИ МОМАК

Коњи спремни чекају да одјезде куда год наредите.

ХИПОКРАТ

Нећете далеко. Наредба је краљева да ову Владичицу водите у манастир. Јесте ли ме разумели, краљева је наредба.

ОБА МОМКА

(У један глас.) Јесмо.

ХИПОКРАТ

Ако би ко покушао да вас у томе спречи, убите га слободно.

ОБА МОМКА

(Заједно.) Разумемо.

ХИПОКРАТ

Кад изађете на друм, срешћете једног калуђера, зове се Хрисант, он ће вам показати пут за манастир. Ником ништа не смете казивати, ако вам је мила на рамену глава. *(Вади две кесе са новцима и даје једном и другом.)* А сад одмах на посао.

ПРВИ МОМАК

Али Владичица спава.

ХИПОКРАТ

У манастиру ће се пробудити. *(Одлази.)*

Појава једанаеста

ПРВИ МОМАК

Па шта да радимо?

ДРУГИ МОМАК

Оно што смо уговорили.

ПРВИ МОМАК

А ако се сазна?

ДРУГИ МОМАК

Пазићемо — сазна ли се, ми ћемо Душану под окриље.

ПРВИ МОМАК

Сакрићемо је и одвести њеном оцу челнику Вратку. Је ли?

ДРУГИ МОМАК

Пристајем. Ко зна какво зло овај туђинац спрема.

ПРВИ МОМАК

Зло. А да шта ти мислиш, није он нама ни дошао за какво добро, не бој се. А сад да водимо Владичицу. *(Долазе до ње, носе је.)*

Појава дванаеста

КРАЉ СТЕВАН

(Улазе с'леве стране Краљ Стеван и Душан.) Јеси ли чуо одлуку Државнога Већа?

ДУШАН

Казао ми је велики Логотет.

КРАЉ СТЕВАН

И време је већ да тражиш себи сапутницу и староме оцу смањиш једну бригу. Ти си мој првенац — веро-

ваћеш, да си ми мио, и да ми је жеља да будеш срећан, мени на радост, а Србији на дику и понос.

ДУШАН

Оче и родитељу мој, а зар ја тебе мање волем, огреших ли се кадгод о дужности спрам тебе, оца и краља мога? Никад, а волећу те и поштовати све до последњег куцња срца мога. Али једно те оче молим, не навољуј на ме са женидбом, ти знаш да је женидба ствар срца, и да ту често пута разлози не помажу, па с'тога остави ми бар ту, да питам срце моје.

КРАЉ СТЕВАН

Е мој синко, ко хоће земљом да влада, тај се не сме по срцу да управља.

ДУШАН

Знам оче, али ја не видим да женидба по срцу једнога Краљевића може бити од штете за мудро управљање земље и народа.

КРАЉ СТЕВАН

Али се женидбом траже и налазе пријатељи себи и земљи.

ДУШАН

И краљеви и остали добијају пријатељство личним и душевним особинама, а народи га добијају својом снагом — прћије и тазбине нису никад народима срећу доносиле.

КРАЉ СТЕВАН

(Љутито.) Знам да си упоран, али се ваљда нећеш противити оцу који то жели и краљу који то заповеда.

ДУШАН

На женидбе родитељи нису своју децу никад силом натеривали, а краљ до сад није се мешао у ствари које су се тицале срца.

КРАЉ СТЕВАН

(Љутито.) Рано си почео да ми савете дајеш.

ДУШАН

Дозволићеш оче да истину треба увек говорити и слушати.

КРАЉ СТЕВАН

Ти твоју дрскост хоћеш да назовеш врлином, заборављајући да стојиш пред оцем и краљем.

ДУШАН

Љубав и поштовање нисам никада остајао дужан моме оцу и Краљу.

КРАЉ СТЕВАН

То се види по томе, што до сад ни један савет ниси послушао.

ДУШАН

Али оче.....

КРАЉ СТЕВАН

(Прекида га.) Кад ја говорим ти имаш да слушаш, твоја женидба није само твоја лична ствар, она се тиче и државе и ту има краљ да пресуђује. Даћу ти довољно времена да размислиш коју ћеш, да ли Млечанку или Византинку.

ДУШАН

Нашто толико чекање, кад могу и сад одговора дати, за мене није ни једна ни друга.

КРАЉ СТЕВАН

А ако мораднеш.

ДУШАН

Нема те силе која ме може натерати.

КРАЉ СТЕВАН

Зар ни ја?

ДУШАН

Нико, то је ствар мога срца, и ничија више.

КРАЉ СТЕВАН

(Љутито.) Сломићу ја твоје упорство, упамти ме. Одмах да идеш у твоју Зету и за месец дана послаћеш ми

одговор, не послушаш ли ме, знај да те многе напасти чекају.

ДУШАН

(Прилази оцу к'руци, овај му не да.) Оца волим, краља ћу поштовати, а за страх не знам, што сам данас рекао казаћу то сутра и после месец дана. Збогом оче и краљу мој. *(Одлази.)*

КРАЉ СТЕВАН

Чекај само моја ће визија стићи пре тебе, и ти нећеш бити више млади краљ и наследник свих српских земаља.

Појава тринаеста

(Улази Велики Логотет ХИПОКРАТ клањајући се.)

КРАЉ СТЕВАН

У згодно си време дошао, твој ми је савет потребан.

ХИПОКРАТ

Теби да послужим Господару спреман сам у свако доба.

КРАЉ СТЕВАН

Чуј ме дакле, Душан је одбио све разлоге да се ожени ма којом другом, сем оне коју он воли, а ти већ знаш која је.

ХИПОКРАТ

(Чуди се.) Одбио, зар Душан, тако мудар и добар, па да не послуша, чудно доиста. Млад је Господару опрости му, младост је често пута непромишљена.

КРАЉ СТЕВАН

Хтео си да нађеш дрска и непослушна, а дрскост и непослушност ваља примерно казнити.

ХИПОКРАТ

У твојој је руци и казна и награда, а одлука твоја ма каква да буде биће праведна, јер је изриче краљ и

отац. Она може бити некад и строга, али строгост често пута немирне умирује, а непослушне поправља.

КРАЉ СТЕВАН

Решио сам се да одузмем Зету од Душана и тиме да га казним.

ХИПОКРАТ

Ти си строг али праведан.

КРАЉ СТЕВАН

Спреми протагму и нека му се одмах преда.

ХИПОКРАТ

Учинићу као што заповедаш. *(Клања се и одлази.)*

[ЗАВЕСА ПАДА]

ЧИН ДРУГИ

(Велика дворана у стилу византијском на средини виси велико кандило, около су столице у средње-вековном византијском стилу, у једном је углу сто, а у другом пећ. На источној страни стоји икона „неумитни врачи", и пред иконом кандило. О зиду према публици, виси оружје: копље, стреле, буздовани, сабље и мачеви.)

Појава прва

(Властеле Срдан и Иво, челник Вратко; оба су властелина млади људи, а челник човек од 60 година, проседе косе и браде, у војничком оделу.)

СРДАН

Јеси ли читао протагму?

ИВО

Јесам.

СРДАН

Па шта пише у њој?

ИВО

Можеш и сам знати, какве се повеље Краљевске шаљу Душану, од како је онај Грк код нашега краља, коме је у помоћи и лукава краљица Марија чедо развrат-

не Византије. Краљ одузима од Душана Зету а ти знаш да је Зета вазда била повераване управи наших краљевића. Управљајући Зетом, колевком Немањића, они се спремају и за управљање наше славне краљевине. Ја волим Краља, Краљ је оличење наше државе, он је представник власти и силе земаљске, али он треба да је правичан, мудар; његов двор треба да је прибежиште свима који беже и заштите траже, као што нам је то од старина било; његове усне треба да изричу правду Соломонову; његова мисао не треба друга да је, до добро народа и слава краљевства му. На жалост ничег тога нема код нашега краља. Краљица је Гркиња Палеонтолога кћи, која мрзи и презире Србе, она би хтела да поред раскошних обичаја византијских, заведе и сву ону подлост и неваљалство, којим тако изобилује двор византијски.

СРДАН

Не говори даље о томе. У томе и лежи сва несрећа наша, што се наши краљеви жене туђинкама, па нам оне кваре и исмевају наше лепе обичаје, а доносе туђе, заборављајући да за сваку главу друга капа треба. А уз краљицу Византија нам пошаље по каквог сплеткароша који и не гледа добро земље наше, већ користи своје Византије, која га за то добро награђује. Ето онај злогласни Грк Хипократ што нам га краљица с'прћијом донесе, додвори се краљу толико да га је поставио за Великог Логотета. Код толике наше властеле, код толиких војвода наших, нико се не нађе да тај важан положај заузме, до тај подли и наметљиви Грк. Има ли веће бруке но да нам један пришелац, један туђин; туђин рођењем, пореклом, језиком; туђин по мислима, туђин по љубави и оданости према нашем краљу и Отаџбини, да нам тај туђин удара златне печате на хрисовуље и законе краљеве и да их он разашиље по областима српске краљевине. Па какве сплетке само прави, није ли од краља отуђио све виђеније људе, и најоданије доглавнике високог му краљевства. Сећате ли се како је због вражде која се десила у другој жупи и у другом селу, страдао војвода

Драгош, само зато, што је великог Логотета назвао цариградским гусаром.

ВРАТКО

Сви ми знамо да је тако, али која вајда што знамо кад нисмо у стању да излечимо. Зло је ухватило дубока корена. Лукави Грк умео је да се додвори светломе краљу и он му верује све, верује му кад лаже и кад се претвара и кад се смеје. Бог и душа изгледа да га је омађијао.

СРДАН

А ко зна војводо, Грци су познати као добри мађионичари и чародјелци, па могу и то учинити. Они ништа друго и не раде до само својим суседима зло да праве.

ВРАТКО

Ко познаје Дечанског од пре и види га сад, опазиће одмах велику промену. Онај смерни мирни, добри, милостиви и богобојажљиви Дечански, који је у славу победе код Велбужда довршио и богато обдарио величанствени храм Творцу Пантократору, тај Дечански одобрава да су све кефалије по јужној Србији Грци, који су за паре добили та места од свога земљака великог Логотета, па се после скупо наплаћују од Срба. Сећате ли се Сабора што га је светли краљ био сазвао ради довршења Дечана, како се горко јадаше Властела из јужних земаља на Грке кефалије, који раде противно вољи и закону блаженог му оца краља Милутина, те узимају за поротнике саме Грке, а Србина никако. Не рекоше ли му: како је био закон у оца краљевства му, да трговцу за штету јамчи село, или ако село не може онда краљ. А шта раде Грци кефалије, они наплате штету од села па метну у своју кесу, не дајући трговцу ништа. Наши Дубровчани непрестано се жале на њих, али која вајда, кад их брани велики Логотет, а они пљачку настављају, и до сад ниједан кривац, па био он кефалија или обичан меропс, само ако је Грк, није „примио гнев и наказаније од краљевства нити је платио пет стотина перпера краљевству", како је то још велики краљ Милутин наредио.

Појава друга

(Улазе војводе: ВЛАСТИМИР и СТРАЦИМИР. Поздрављају се са: Срданом, Ивом и Вратком. Војводе у онлопу и са калпаком, млади људи.)

ВЛАСТИМИР

Чусте ли за одлуку краљеву?

ИВО И СРДАН

(У један мах.) Знамо је.

СТРАЦИМИР

Зло је, те још велико. То није одлука нашег доброг краља, већ великог Логотета.

ВРАТКО

Проклети пришелац.

ВЛАСТИМИР

Краљ одузима Зету Душану, збацује га са управе. Вели поуздано је извештен, како се спрема противу њега.

СРДАН

Ко га је то могао обманути?

ВРАТКО

А ко други, ако не његов таст севастократор солунски Јован Палеолог, преко свога брата цара Андроника, а овај опет преко нашег великог Логотета, и краљице Марије, која би пошто пото хтела да њен Синиша буде наследник престола српског.

ИВО

Јадни краљу, жалосна земљо. Докле ће страначке сплетке да ометају земљу у њеном напретку, да завађају оца са сином да подижу брата противу брата.

ВРАТКО

Није вајде сад кукати, него треба радити, брзо и одважно не треба дати да лукави сусед победи, јер победа његова пропаст је Србије.

СРДАН

Истину говориш челниче Вратко, искуство твоје нека нас научи шта треба да радимо.

ВРАТКО

Овог часа нека један од вас одјезди Душану у Скадар, нека му саопшти намеру и одлуку оца му. Јер краљ се неће на томе зауставити, да му одузме управу над Зетом, баciће га у тамницу, или послати Грцима у Цариград и успеју ли непријатељи да то ураде, Душан се неће жив вратити из Цариграда. Он дакле не сме долазити овамо, Властела и Војводе уз њега су. Слутње и сплетке византијске додијале су свима, хоћемо краља који неће бити подложан утицају са стране, хоћемо да сам краљује и заповеда, договорно са народом својим.

ВЛАСТИМИР

Готов сам челниче сад да пођем, пут од Породимља до Скадра познат ми је и стићи ћу пре но икакав краљев скоротеча.

СРДАН

И ја сам ти друг. *(Хоће да пођу.)*

Појава трећа

(Улази велики Логотет ХИПОКРАТ лукаво осмејкујући се.)

ХИПОКРАТ

Господа се скупила, сигурно већају о одлуци краљевој.

ИВО

(Иронично.) Како је радознао велики Логотет.

ХИПОКРАТ

Не мислим ништа рђаво драги Војводо, јер знам да се у двору краљевом неће ни хтети ни смети ништа рђаво ни говорити ни мислити.

ВЛАСТИМИР

(Изазивачки.) Сигурно бојећи се великог Логотета?

ХИПОКРАТ

То не, Логотет је слуга краљев као год и ви.

СРДАН

Тако је, само је разлика у искрености и оданости.

ХИПОКРАТ

Немам ништа противу тога, јер је краљево поверење доказ, ко му искрено служи Рашки властелине.

ВРАТКО

Искреношћу се ретко добија поверење Владаочево. Често пута подлаци и улизице најлакше задобијају милост Владарску, коју разуме се злоупотребљују на штету краљеву.

ХИПОКРАТ

Данас су такви далеко од светлога краља.

ВРАТКО

Било би тако да није тебе велики Логотете.

ХИПОКРАТ

(Озбиљно.) Зар сме неко да посумња у верну и одану службу највернијег слуге краљевског.

ВЛАСТИМИР

Подлости како си дрска.

ХИПОКРАТ

Војводо у памет се узми, кад говориш са првим доглавником краљевим.

ВЛАСТИМИР

Из малена сам научио да сваку ствар зовем њеним правим именом.

ХИПОКРАТ

Међер је истина да у Тривалији има људи, који безобразлук сматрају за врлину.

СВИ

(У један глас, мећући руке на мачеве, вичу.) Реч натраг неваљалче.

ВРАТКО

Зар пришелац грчки да нас учи верности и оданости према своме краљу и Господару, зар ти нашу стрпељивост да називаш безобразлуком, најподлија и најневернија слуго краљева. *(Вади мач.)* Овамо на међдан, да те варварин тривалски научи пристојности.

ХИПОКРАТ

(Вади мач.) Ако не умем нападати, умем се бранити. *(Укрштају мачеве. На врата се појављује један дворјанин и гласно виче „Краљ".)*

Појава четврта

(Појављује се на врата КРАЉ СТЕВАН, и за њим два оклопника. Краљ Стеван у дугачкој белој атласној хаљини, која је цветовима ишарана, средњег раста са дугом проседом брадом.)

КРАЉ СТЕВАН

(Зачуђено.) Шта видим? Зар у моме двору међдани да се деле?

ВРАТКО и ХИПОКРАТ

(Спуштају мачеве.)

ХИПОКРАТ

Изазват морам да се браним.

ВРАТКО

Дрскост хоћу да казним.

КРАЉ СТЕВАН

А зашта сам ја краљ ваш?

ВРАТКО

Са личним увредама краљ се не бави ту само мач пресуђује Господару.

КРАЉ СТЕВАН

Мач нека пресуђује на другом месту, само не у дому моме. *(Даје им знак руком да иду. Сви одлазе сем великог Логотета Хипократа.)* Шта је то било међу вама?

ХИПОКРАТ

Завидљиви и злобни људи, не могу Господару да ме трпе, мрзе ме што уживам поверење твоје, и с'тога те молим, разреши ме од ове тешке службе.

КРАЉ СТЕВАН

Ти не служиш њих већ мене, а ја сам твојом службом задовољан.

ХИПОКРАТ

Зато нису они задовољни, јер ја их добро познајем, знам шта они мисле, прозрим њихове намере, хватам им сплетке.

КРАЉ СТЕВАН

Али од мене се не може сакрити ништа, и ја видим ко ми је вера, а ко невера. Знам ја да су они у дослуху са Душаном, али нека не забораве, да је самном Бог и народ.

ХИПОКРАТ

Па и сад су се договарали шта да раде, поводом одузимања Зете од Душана.

КРАЉ СТЕВАН

(Љутито.) Још има празних тамница у Породимљу, Приштини и Звечанима, тамо ће иструнути сваки ко буде бунтовник.

ХИПОКРАТ

Господару, Душан је млад, бујан и с'тога ти може бити опасан, јер у пренагљености може свашта учинити, што иначе не би ни помислио. Душан је жудан славе, а славољубиви су људи најопаснији, они не зазиру ни од чега, они се не боје, никога. С'тога би добро било позвати га овамо и овде га под присмотром држати, то сам и пређе говорио а и сад понављам.

КРАЉ СТЕВАН

И сам сам мислио то да урадим, и издао сам потребне наредбе, да се одмах крене овамо.

ХИПОКРАТ

Господару, Душан има пријатеља овде, они неће седети скрштених руку с'тога би добро било, њих или удаљити или затворити.

КРАЉ СТЕВАН

Ти их познајеш све и уради како најбоље умеш и знаш.

ХИПОКРАТ

Заповест ћу верно извршити, овога часа. Могу ли ићи?

КРАЉ СТЕВАН

Иди.

Појава пета

(Краљ Стеван сам.)

КРАЉ СТЕВАН

(Замишљено хода.) Док бејах млад и док ме још младост заносаше, гледајући сјај и раскош царева славне Византије, чезнуо сам за круном, завидио сам онима који се огрћу порфиром, а у руци носе скиптар тај знак господства државног. И скоро ће бити десет година како краљујем, а већ ми је круна постала тешка, она ми притискује главу као олово. Разочарао сам се, ни од чега нисам био поштеђен, свуда сам гледао притворство и

слушао лаж. Гнушао сам се рата, а морао сам га водити, и он је благодарећи Богу Пантократору био победоносан. И за спомен тога изазваног рата заветовао сам се, у славу Божију довршити храм, који ће бити лепши од Студенице, а већи од Хилендара; хтео сам да тај храм буде заједничко дело свега благочастивог народа мога, и зато сам прошле године и Сабор сазвао на коме су били не само архијереји, епископи и игумани, већ сам позвао и „казанце тепџије и војводе и слуге ставилце." Задужбина се довршује а срце је моје пуно радости, душа је моја задовољна. *(Мисли се.)* Само у земљи немам искреног пријатеља, Војводе су охоле и самовољне, властела силна и бесна, нико неће да слуша, а сви хоће да господаре. Да ми још није великог Логотета, који ми је веран пријатељ и искрен саветник. Па и он је на жалост туђин. Као да је то судба свију владалаца да их сваки лаже.

А мом Душану мала је Зета, оће да краљује па му ја сметам, а не зна да је Бог свему границе поставио, па и делима људским и намерама царским. Лакоуман брз и славољубив, он жуди да седне на престо Немањића, и да једним неразмишљеним поступком, да пренагленошћу једног славољубивог младића, поруши сву тековину наших славних предака, као да је држава за то, да се личне пожуде владарске задовољавају. Не то не сме бити, ја то не смем допустити, да се творевина Немањића повери у руке једног лакоумног младића као што је Душан. *(Седа на столицу.)* Као оцу тешко ми је то да учиним, али као краљ, као Владалац дужност ми је да пазим коме ћу да поверим народ и државу.

(Улази дворјанин и јавља „Краљица".)

Појава шеста

(Улази с леве стране КРАЉИЦА МАРИЈА, млада, лепа жена, у богатом византијском оделу, за њом иду две дворкиње.)

КРАЉИЦА МАРИЈА

(Седа на столицу поред краља.) И опет забринут и опет тужан, никад осмејка, никад задовољна лица.

КРАЉ СТЕВАН

То је ваљда судбина краљева да вечито брину.

КРАЉИЦА МАРИЈА

А зар их је мало који живе од данас до сутра, и весело проводе дане овога кратког живота. Угледај се на цареве византијске.

КРАЉ СТЕВАН

Србија није Византија.

КРАЉИЦА МАРИЈА

А ти је створи, то бар није тешко. Мој стриц цар Андроник, радо ће ти послати људе који ће унети нов живот у двор Краља српског, који ће сликом, песмом и свирком, овеселити и оживети ове пусте зидине, и разагнати боре са краљевска чела твога. *(Даје знак дворкињама и ове излазе на врата у средини.)*

КРАЉ СТЕВАН

Мој народ не воли туђе обичаје, он нерадо гледа раскош на двору краља свога. А народу ваља примером предходити.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Оно што је лепо ако је и туђе, добро је. Сваки народ воли блесак и сјај. Незадовољни се народи тиме и заваравају. Шта сам муке видела док сам избацила вретена, преслице разбоје из двора, у почетку је истина било гунђања, а сад је све легло. Свако чудо за три дана.

КРАЉ СТЕВАН

(Благо и нежно.) Али дозволићеш драга Маријо, да простота обичаја није била никад од штете ни двору ни народу а раскош је бацала у пропаст и једне и друге.

КРАЉИЦА МАРИЈА

(Срдито.) То сам слушала већ толико пута, и зато да почнемо о другом чему. Кажи ми шта си се решио са Синишом мезимцем твојим, мислиш ли га оставити да после тебе живи од милости охолога Душана, који ни тебе неће да слуша.

КРАЉ СТЕВАН

Ја мислим да ће браћа лепо живети.

КРАЉИЦА МАРИЈА

У породици Немањића тога није било.

КРАЉ СТЕВАН

Други су их завађали. Мислио сам и радо бих Синишу поставио за свога наследника, али како могу да кварим утврђен ред наследства, сви ће томе бити противни, и војводе и властела и свештенство; направићу раздор у држави, и тада су обојица изгубили.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Народу треба показати да је воља краљева старија. Треба само бити одлучан. Зар си заборавио шта си казао приликом нашег венчања у Скопљу властели и свештенству: „цареви су одређени да царују, а народ земљу да ради."

КРАЉ СТЕВАН

Јест, да царују, да бране правду и законе да чувају и поштују. А кад краљ почне газити законе, онда ће то хтети и остали, и тада су пропали сви.

КРАЉИЦА МАРИЈА

А мислиш ли да је бујна, напрасита нарав Душанова за царовање, зар сваког дана не слушаш како у своме двору у Скадру весело испија пехаре са својом властелом, бајаги од туге за изгубљеном љубави. И тога ти мислиш за наследника, који би да му је могуће сву државу у једном пехару испио. И ти то називаш старањем о овој красној земљи и народу. Хоћеш да оставиш престо

човеку, који ће на коцку метнути и круну и државу. А сутра да наш мили Синиша заузме престо Немањића, мој отац севастократор солунски дао би му Солун у државину и потпомагао би свога унука да буде виђен и славан. И ти се још двоумиш. *(Устаје.)* И корист земље и срећа твога народа, и молба твоје жене, коју си као дете од 12 година, одвео из куће оца њена и то онда кад је теби било 50 година, довео си ме из лепога царевог града у ово прљаво село — све то дакле ништа не помаже. *(Полази и гледа љутито. Краљ Стеван устаје и хвата је за руку.)*

КРАЉ СТЕВАН

Остани још мало.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Зашто, кад те моји разлози не убеђују.

Појава седма

(Улази велики Логотет Хипократ, сав задуван они се к њему окрећу.)

КРАЉ СТЕВАН

Које добро?

ХИПОКРАТ

Господару, војвода Властимир и Властелин рашки Срдан, умакоше ми.

КРАЉ СТЕВАН

Куда су отишли?

ХИПОКРАТ

Право у Скадар ка Душану.

КРАЉ СТЕВАН

(Замишљено.) К' Душану?

КРАЉИЦА МАРИЈА

Ту се нема шта мислити. Свака стадија што се изгуби у предомишљању, може бити судбоносна.

КРАЉ СТЕВАН

(Трза се.) Имаш право. *(Окреће се Логотету Хипократу.)* Одмах разашљи протагме да војводе с војском дођу. И то одмах, разумеш ли одмах. У мени нема милосрђа, хоћу да казним свакога који је противу мене, ни сина нећу штедети, јер иде противу свога краља.

ХИПОКРАТ

(Клања се, са осмехом.) Разумем светли краљу. *(Одлази.)*

(С'поља се чује граја, и јак глас виче с поља „ја краљу хоћу пуштајте ме". Врата се силно отварају, и унутра улеће челник Вратко.)

Појава осма

(Челник ВРАТКО и остали.)

ВРАТКО

(Клања се.) Краљу и Господару. Опрости што незван и непријављен улазим к' Теби, и прекидам Те у разговору са светлом краљицом. *(Поклања јој се.)* Долазим к' Теби и покорно Те молим и питам је ли Твоја наредба да се ја мећем у тамницу?

КРАЉ СТЕВАН

Јесте.

ВРАТКО

А смем ли питати Господару зашто?

КРАЉ СТЕВАН

Јер си противу мене.

ВРАТКО

(Болно узвикује:) Ја противу свога краља, ја противу Тебе Господару. Зар ја противу Тебе, који сам делио с Тобом прогонство у Цариграду, који сам ти био друг у слепоћи Твојој. Ја противу Тебе, који сам у Велбужд-

ској битци живот свој залааго за Тебе Господару. *(Задиже рукав и показује масницу од мача на мишици.)* Ево доказа моје верности. Зар ја Теби неверан, потомак Вуканов, ја у чијим жилама исто тако тече крв Немањића као и у Твојим. Не Господару, Тебе су обманули, преварили. Ја ти нисам невера. Невере су у околини Твојој, које Те навлаче на грех. *(Краљица га оштро погледа.)*

КРАЉ СТЕВАН

Ти шурујеш са Душаном.

ВРАТКО

Он је Твој син, он је будући Краљ Србије.

КРАЉ СТЕВАН

Он то неће бити.

ВРАТКО

То је у Божијој руци.

КРАЉ СТЕВАН

То је моја воља и то је закон.

ВРАТКО

Кад су Немањићи стварали Србију они нису тако говорили. Они нису одбијали од себе пријатеље своје, а слушали ласкавце и трчилаже. Пред краљем је сваки смео истину рећи, и тада је се Србија снажила и напредовала. Велики ти отац краљ Милутин није узимао којекакве пробисвете за доглавнике своје, већ часне и паметне људе, који га нису плашили заверама и бунама, и с тога је држава његова цветала у сваком погледу.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Господару изгледа као да ти велики челник поуке даје.

ВРАТКО

Опрости светла Госпођо, али увређено срце јада се пред својим краљем, а то на нашем двору није било никад забрањено.

КРАЉ СТЕВАН

Узалуд ти јадање милости нема.

ВРАТКО

Хвала Ти Господару. *(Поклања се.)* Ја милости нисам тражио већ правде и над ње нема, ни за живот не марим. Од старине је обичај код наших краљева, да, ма какав грешник и злиновац који у двор побегне, не сме се гонити и осуђивати, све док је под заштитом краљевом, па кад се ни тај обичај не поштује, онда не марим да иструнем у тамници. *(Вади мач и љуби га.)* А ти стари друже мој, одбрано и заштито правде и слободе, браниоче и чувару краља мога, збогом. *(Љуби га.)* Шта ћеш ми и ти, не требаш ми. *(Крха га и баца.)* Краљ је казао да сам му невера, невери мач не треба, он је за људе часне и поштене.

Господару, идем у тамницу и у тамници молићу се Богу, да те Бог поживи и умудри. *(Поклања се и одлази.)*

[ЗАВЕСА ПАДА]

ЧИН ТРЕЋИ

(Шума, у дну види се колиба, напред пред колибом пустињик, са бројаницама, у хаљинама од костријети. Из далека чује се лавеж паса, и вика хајкача.)

Појава прва

(ПУСТИЊИК сам, старац.)

ПУСТИЊИК

(Ходајући претура бројанице.) Господа лов лове, убијају невину дивљач, да би се разонодили. Не лове да утоле глад, већ да задовоље своју страст, хоће ловом да скрате дуго време, а у свету тако много има корисна рада, да људи бавећи се њиме, не би осетили досаду од дуга времена. Само је беспосленима дуго време. Траже разоноћења у убијању, да не могу међу собом, добродошле су им и невине животиње. Међу собом кољу се ради некакве славе, коју су сами измислили, свађају се, парбе, грабе, никад људима није доста. Ако је мали хоће да буде велики, ако је велики хоће да буде још већи, и на томе путу трче, јуре, газе, обарају што им је на путу, не бирају средства, само да што пре дође до тренутне славе, до ништавна богатства, и до неке уображене величине. А после свега шта долази? Смрт, смрт од које се многи плаше, али је избећи не могу. Смрт од које се плаше силни цареви и краљеви, који у сили и слави својој забо-

рављају на бога и његову вечну правду. Од ње се плаше и бесни богатири који грамзећи за новцем и богатством мисле да је сва срећа овога света у благу земаљском. Плаше се од смрти, која је највећи пријатељ човеков.

Све је пролазно, и срећа и слава и круна и богатство, само је Бог вечан, и људи га се сећају само кад су у невољи *(Одлази колиби.)*

Појава друга

(ТЕОКРАТ долази с леве стране, зверајући, држећи у руци стрелу, обазире се на све стране. Угледа колибу пустињикову и тргне се. Обучен у ловачко одело.)

ТЕОКРАТ

Ни овде не смем сачекати. Чак ни у овој дивљини не може човек да буде миран од ових пустињика. Пустињици на Атосу, на Балкану, по Цариграду, па ево и међу овим варварима. Као да Бог хоће да чује молитве које му долазе на другом језику сем грчком, језиком богова олимпијских. *(Замишљен.)* Ево већ месец дана како га пратим и никако да уграбим прилику. *(Вади кесу.)* Хиљаду перпера сад а две после. *(Приноси је уву и звецка.)* Довољно да купим најлепшу кућу у Цариграду и да живим лепо. Све то добијаш једног човека да смакнеш, а тај ми није ни род ни помози Бог, а није ни Грк, већ варварин, који ће да отима грчке земље, убити га дакле није грех. Сигурно да жалим младост његову, а жали ли ко младо јагње кад га кољу, нико, кад га испеку, једу га у сласт. Бог је истина казао, не уби, али то значи не уби друга свог, пријатеља сродника, а непријатеља, то је што друго, њега не треба штедити, убити непријатеља свога народа, то је врлина. Душан је непријатељ грчки, не треба га штедити, ја ћу да га убијем.

Тражио сам прилику у његову лепу двору код Скадра, и таман сам успео да при једној гозби успем отров у пехаре, а оно се нареди да се сипа свеже вино у нове пехаре, а старе узеше момци да очисте. Други пут га чеках

на Скадарском језеру, кад ловљаше утве златокриле. И ту Душан добре среће беше, стрела намењена њему уби сокољанина Радована, и тад умало не погибох од комараца, чекајући у риту док се госпоштина не разиђе. И ово је сад трећа прилика, умаћи ми неће, Душан је страстан ловац. *(Окреће се, угледа пустињика.)* Да бежим сад од овог живог свеца, и да тражим згодну заседу. *(Брзо се уклања.)*

ПУСТИЊИК

Овај што умаче као да није од пратње Душанове, или је ваљда неки гост његов, Млечанин или Цариградјанин. Тешко њему ако у овој шуми буде заврљао, постаће пустињик и ако му се неће. *(Погледа у лево.)* Ето младога Душана. *(Склања се у страну.)*

Појава трећа

(ДУШАН а са њиме: СРДАН, БОШКО старешина оклопника Душанових, ВЛАСТИМИР, три соколника са соколима на руци, и пустињик.)

ДУШАН

И умаче нам онако красан јелен.

ВЛАСТИМИР

Ја не видех онако велика и лепа јелена.

БОШКО

Најбољег нам хрта уби роговима, раширили се ко прсти на руци.

ДУШАН

Па опет смо доста уловили: једног медведа, три дивља вепра, и две срне. Ако је за вајду, доста је.

ПУСТИЊИК

(Прилази полако са стране.) И одвише млади краљевићу.

ДУШАН

(Окреће се.) А гле старог пустињака. И теби ћемо оставити нешто од нашег лова.

ПУСТИЊИК

Мени то није потребно.

ВЛАСТИМИР

Зар ти не једеш?

ПУСТИЊИК

Једем али не убијам.

БОШКО

Али стари пустињаче, и теби ваљда не падају печене коке с неба.

ПУСТИЊИК

Бог који се стара о птицама што лете по ваздуху и о црвима што под кором гамижу, стара се и о мени. А кад Бог на ме заборави, не треба ни да живим.

ДУШАН

Опрости оче, зар Бог води бригу и о онима који ништа не раде?

ПУСТИЊИК

Бог је добар, зар он и о теби не брине.

ДУШАН

Ваљда нисам и ја нерадник?

ПУСТИЊИК

А зар је лов рад?

ВЛАСТИМИР

Дрзак си пустињиче и одвише, мора да те сврбе леђа.

ПУСТИЊИК

Брз си на језику војводо, а то не ваља. Само је Бог кога се бојим. А да се ма чега плашим, ја не бих живио овде у овој дивљини међу зверовима.

СРДАН

Ја посигурно знам да пустињици ништа не раде, већ траже леба без мотике.

ПУСТИЊИК

Испаштање је теже од сваког рада, а да је то лако, сви би ви били пустињици, а не би имали по стотину слугу.

ДУШАН

Зар је ловити грешно, те нас тако прекораваш?

ПУСТИЊИК

Жалим, да у тим годинама тако беспосличите.

ДУШАН

Оче, то је забава само, а ваљда се смем и ја једном у години забавити?

ПУСТИЊИК

Краљеви само забаве и ратове траже.

ДУШАН

А зар управљати народом није рад тежак и пун одговорности.

ПУСТИЊИК

Народима Бог управља и они се крећу по стази, која им је Богом опредељена.

ДУШАН

Владаоци су који воде народ том стазом. Власт је од Бога, вели Свето Писмо.

ПУСТИЊИК

Не скрећу ли често Владаоци са Богом определ'еног им пута?

ДУШАН

Грешити људско је, јер су и Владаоци људи.

ПУСТИЊИК

То владаоци говоре само кад им је потреба, иначе они себе сматрају за нека виша бића, створена да благују и заповедају.

ДУШАН

Кад се мудро заповеда праведно је да се покад што и благује.

ПУСТИЊИК

А ко је тај што ће да цени је ли мудро или није?

ДУШАН

Ко други до народ.

ПУСТИЊИК

Мало је тих владалаца, што се ослањају на оцену народа. За већину је меродаван суд дворјана и ласкаваца, који махом обмањују и лажу свога Господара. Владаоци већином гледају туђим очима, и слушају туђим ушима. Стога је мало њих који се могу да ослободе околине, и да заволе истину. Владаоци мрзе оне који им истину говоре, и то их упропашћује.

ДУШАН

Али добри оче, ипак их има који је воле ,и то је довољно.

ПУСТИЊИК

Јест, има их, зар ти не рекох да су ретки. Награда им је што их народ после смрти зове великим, славним и силним. А то је све пролазно, награде Бог даје, људско је све ветар и ништа. И радње људске и живот човечији од Бога је. Бог је све унапред определио шта ће да буде.

ДУШАН

То би онда и судба човечија могла унапред да се каже.

ПУСТИЊИК

И може. Бог је дао човеку разум да то сазна, те да се од зла склања и да добро ради.

ВЛАСТИМИР

Бог и душа ти си неки или хироманта или скапулатор. У Цариграду сам често наилазио, где гатају из руке или читају из плећа. Неки Псехос писао је и књигу о томе.

ПУСТИЊИК

Гатање је сазнање истине, и човек гледајући у руку или плећку, види будућност, сазнаје истину.

ДУШАН

А зар гатање није грех?

ПУСТИЊИК

Гатање по коме хоћеш да сазнаш будућност није грех, а врачање да коме зло учиниш, да заслужену казну избегнеш, то је грех.

БОШКО

Е хајде види нашем Краљевићу шта предстоји.

СРДАН

Њему је лако и без гатања прорећи будућност.

ПУСТИЊИК

Видећу, и ако се по Вама познаје да сте неверне Томе.

ВЛАСТИМИР

Знамо ми и за пророчанство петлова, који су цару Валенсу предсказивали ко ће бити цар после њега, једући из круга — који је био подељен на толико делова колико је било писмена — зрна која су била разређена по писменима. И петао је означио Теодосија, који је заиста и био, мада је цар отерао све од себе који су имали име такво.

СРДАН

Пророк Језекија у Светом Писму вели: „цар Вавилонски стаће на распутници, где почињу два пута, те ће врачати, гладиће стријеле, пипаће ликове, гледаће у јетру". Видиш дакле нисмо неверне Томе.

ДУШАН

Знам да су пустињици и добре хироманте, можеш видети ако хоћеш. *(Пружа му леву руку.)*

ПУСТИЊИК

(Пустињик узима га за леву руку и гледа му у длан.) Линија живота кратка је, а линија на ручју само је једна, од друге само почетак. Живећеш мало, једва ако доченаш 40 година.

ДУШАН

Доста. Александер Велики није имао ни 30 година, па је већ био свет освојио.

ПУСТИЊИК

Животна ти линија полази од Јупитерова брега, значи да ћеш имати успеха у раду и бићеш славан. И линија судбине пење се ка Јупитеровом брегу, и она потврђује да ћеш имати успеха у частољубивим намерама. Линија срца, показује ти племенитост и великодушност. Линија главе, иде према Марсовом брегу и показује одлучност, бистрину и оштроумље. Дуга је и широка знак чврстог карактера. Линија здравља не показује баш најбоље. Линија Аполонова врло је јасна и почиње чак из ручног корена, показује успехе и славу.

Брегови су ти на руци развијени, нарочито Јупитеров, а то је знак гордости и самопоуздања, тако исто Марсов брег, који показује јунаштво, одлучност и издржљивост. Оженићеш се, и то из љубави, узећеш ону коју ти хоћеш. — Јеси ли задовољан млади Краљу, још ти нешто читам из руке, замисли су ти велике, али их довршити нећеш. *(Гледа га оштро у очи.)* Проклетство Краља биће на теби.

ДУШАН

Охо хо, ја мога Краља и оца поштујем и волем и сад, а то мислим и у будуће. *(Чује се жагор и врева из шуме, све ближе долазе хајкачи, соколари и војници воде Теократа који сав дрхти.)*

Појава четврта

(Војници, хајкачи и соколари. Војници воде везаног ТЕОКРАТА.)

ПРВИ ВОЈНИК

Светли Краљевићу, ево овога ухода је, гусар је, шта ли је, ухватисмо га где се крије по жбуњу, верући се са запетом стрелом. Питасмо га ко је, а он одговара само „Грекос". Кад смо га претресли нађосмо код њега нека писма и ову кутијицу. *(Предаје је, коју узима војвода Бошко).*

БОШКО

(Узима артије и кутију и загледа у доведеног.) До врага, ја сам овог беднина виђао код Великог Логотета, кад сам био у Породимљу и код Тебе светли Краљевићу виђао сам га где се мува по двору.

ПРВИ СОКОЛАР

Од старог краља упућен је био Краљевићу, да буде виноноша.

БОШКО

Није ваљда од Краља, већ од Великог Логотета. *(Отвара кутију пажљиво.)* Ово је отров. Погледајте само. *(Показује им.)*

ДУШАН

(Окреће се војницима.) Водите тога у Скадар и баците га у тамницу.

ПРВИ ВОЈНИК

(Полазећи.) Ама ја бах њему лепше и брже судио. Прежалио бих један грм нека се сам суши висећи о њему. *(Војници одлазе водећи ухваћеног.)*

Појава пета

(Утрчи један гласник носећи писмо у колут савијено.)

ГЛАСНИК

Светли Краљевићу, ти три дана ловиш, а Твој отац пресветли Краљ опустоши ти сву Зету. Дворац код Скадра поруши и даде ми ову књигу да ти предам.

ДУШАН

А где је пресветли Краљ?

ГЛАСНИК

Ено га у гори Прозраку где је се са војском утаборио.

ДУШАН

(Одвија писмо и чита.) „Повељама Краљевство ми је дато да судимо свакому, па и теби моме сину и младом Краљу. Звао сам те, ти не дође, већ поче прикупљати бунтовну Властелу, која те подбада противу мене оца и Краља твога. Зато хоћу непослушност да казним, а ти да си што пре предамном. Непослушаш ли ме многе те напасти чекају." *(Баца писмо).* Ово је страшно, и опет ја крив, порушио и попалио по мојој земљи све, без икаква повода, и опет ја крив и сад ме као каква кривца зове, сигурно да примим „гнев и наказаније" Краљево. Браћо и другови моји, шта да радимо? Смем ли да не послушам оца и Краља мога, одем ли ко зна шта нас чека. Зло је поћи а горе не поћи.

СРДАН

Не говорисмо ли ти светли Краљевићу, какве ти замке спремају у двору пресветлога Краља нашега, где лукави Логотет прави сплетке и завађа оца са сином, а ти опет не поверова. Зар ти не казасмо, не помаже ништа писмо и молба, он теби не верује, већ скупљај војску и твоје верне и одане, па дочекај силу силом. Ти то ништа не хтеде и ево слутње су се наше обистиниле, још само треба да одеш к њему, и онда си постао сужањ цара Андроника.

ДУШАН

Па ипак ја морам ићи, отац је, Краљ је, једини нам је спас да бежимо у гостољубиви Дубровник, и тако да се спасемо од гнева и наказанија Краљева.

ВЛАСТИМИР

Да бежимо. Никада. Ово је земља отаца наших, имамо права на њу као и Краљ и сваки поштен човек. Ничим се не огрешисмо о Краља, и Ти велиш да бежимо, — не бих се надао томе од Тебе Светли Краљевићу. Куда? У Дубровник. Није ли и Дубровник део српске државе са извесним повластицама и слободоштинама. Да идемо на другу страну, свуд је горе но овде, „боље нам је да умремо у својој Отаџбини, него да се потуцамо као робље по туђој земљи". Не остаје ти ништа друго него да се сили силом одупреш, то захтева од тебе спас Твој и спас земље ове. *(Сви вичу тако је.)* Сви видимо одакле зло долази, треба га у корену сатрти. Нама је земља најпреча.

БОШКО

Овде се нема шта мислити и двоумити. Ми сви знамо да Ти волиш Твога оца и краља, али ти си оцрњен, озлоглашен, он ти не верује, јер је подлегао сасвим утицају жене и Логотета. И ма шта да чиниш све је узалуд, а ти знаш да су тамо мајстори у томе. Све је уперено противу тебе, одеш ли краљу, пропао си; већ шаљи гласнике на све стране и све што воли ову земљу, доћи ће под Твоју заставу. Војводе су с Тобом, Властела је с Тобом, Народ је уза Те. Стари је дух преживио, ново доба тражи и нове снаге. Напред, Душане, ослободи земљу трзавица, сплетки и раздора. Србија очекује од Тебе да дахне слободније, и да размакнеш границе њене од мора до мора и да закон и правда буду темељи нове Србије.

СВИ

(Вичу.) Напред Душане, Србија те зове. *(Чују се трубе и рогови војнички из далека, чују глас који долази све ближе и ближе.)*

ДУШАН

Да није с војском пресветли краљ? *(Окреће се гласнику.)* Где је остао пресветли краљ?

ГЛАСНИК

У гори Прозрану светли краљевићу.

Појава шеста

(Прво долази један оклопник, а одмах за њим челник ВРАТКО.)

ОКЛОПНИК

(Јавља.) Челник Вратко са војском.

ВРАТКО

(Поздравља Душана.) Ево и старога Вратка, да се Теби у невољи нађе.

ДУШАН

(Пружа му руку.) Добро ми дошо. Откуд ти сад овамо?

ВРАТКО

Из тамнице.

СВИ

Из тамнице?

ДУШАН

Зар и ти у тамници соколе српски. Ко још у Србији неће бити у тамници, јадна земљо моја.

ВЛАСТИМИР

То ће увек бити кад у земљи овлада туђ утицај, кад се зацари безакоње, а саветници краљеви постану људи са сокака, којима није ништа свето. Поштеним људима тада места нема код краља.

ВРАТКО

Доглавник краљев велики Логотет Хипократ опањкао је све нас код краља, и по наредби краљевој бацише ме у тамницу, које беху пуне и препуне сужњих, који уми-

раху од студи, јер управник града Хипократов човек, ни сламе за простирку не даде; скапаваху од глади, ни леба им не даваше; луђаху од жеђи, ни воде не даваше пасја вера. *(Сви се грозе.)* А све то чињаше у име краља и за краља, проклет да је. Трећи дан краљ прикупи нешто војске махом најамника и пође на тебе да те ухвати, оплени Зету твоју и поруши дворе Твоје, али Тебе срећом не нађе. Трећи дан по његову одласку, народ се побуни, отвори тамнице, дотрчаше војводе и властела са војском, ставише ме на чело да их водим Теби у помоћ. И ето с Божијом помоћу довео сам ти пет хиљада стрелаца и оклопника, готових сви да изгину само да избаве земљу од безакоња, и страначке обести и најезде.

ДУШАН

Зар противу свога оца?

ВРАТКО

Ти се браниш, он је пошао противу Тебе.

ИВАН

Нико не иде противу краља, већ противу неправде и безакоња.

ВЛАСТИМИР

Па шта си наумио светли Краљевићу?

ДУШАН

Да се покорим оцу и краљу.

ВРАТКО

Ако ти нећеш са нама, ја ћу сам ићи краљу, и замолићу га да те као недостојна отера од себе. Ко нема у се поуздања, ко осим страха пред оцем и краљем, не зна и за дужности према својој Отаџбини, тај није достојан да живи, а камоли да краљује.

ДУШАН

(Мисли се, бори се са мислима, и напослетку одлучно говори.) Добро, ствар је озбиљна, хоћу о томе добро

да размислим и да се договорим. Нека се разапну шатори, дому се и онако немамо где враћати. Војводе и Властела нека дођу к мени у шатор на вече. *(Одлази. Завеса пада.)*

Појава седма

(Шатор у њему на средини сто, около клупе. С поља се чује врева, из далека се чује свирање труба, рогова, свирала, певање песама. У зачељу седи Душан, с десна челник Вратко, с лева војвода Властимир, даље редом, Срдан, Иво, и остали. Свега 17 војвода и властеле, на дну војвода СТРАЦИМИР, сви у ратном оделу с мачевима.)

ДУШАН

Чули сте за одлуку пресветлог краља и оца ми. Знате како је непријатељски напао на ме, а ништа му урадио нисам ни словом ни делом. Молио сам га да не верује гласовима што их пуштају противу мене непријатељи моји. Нисам ли му син, и зар могу не волети родитеља мога? Све то ништа није помогло, гнев је пресветлога родитеља ми велики, и ја сам вас позвао да ми дате савета и помоћи, у овој тешкој немоћи мојој. Није ли боље — и опет вам кажем — да бежимо но да будемо непослушни своме краљу.

СТРАЦИМИР

(Устаје.) Дозволи ми светли краљевићу, да ја најмлађи и најнезнатнији међу вами господо Војводе и Властело мала и велика, речем коју. Не морате усвојити што кажем, али ћу рећи искрено и поштено, како и треба да се говори пред краљевићем. *(Поклања се њему.)* И пред вами господо. *(Поклања се и њима.)* Истина још немам искуства вашега, али сам се вазда користио искуством старијих, мој мач није још витлао по крвавом бојишту али ће ова рука *(диже десницу)* бити увек спремна да га извуче кад год то крај захтева и отаџбина затреба. Још за живота балгочастивога краља великог Милутина, као де-

ца мишљасмо о великој и силној Србији, тада је то било слободно, напајасмо се мишљу да на утоку Вардара напајамо коње наше и сневасмо о Цариграду као престоници Србије. Данас нема ни трага од наших снова и идеала, данас не смемо о великој Србији и Српству ни сневати а камоли мислити. Они, који се заносе таквим сновима, они су данас оглашени као непријатељи краља, они се гоне и затварају. Тамнице су пуне таквих људи. А људи са сумњивом прошлошћу, а још сумњивијим карактером, без знања и врлина, постали су први доглавници краљеви, и они данас воде прву реч, они жаре и пале, за кесу перпера, пар лепих коња, или за какву кућу на Босфору, продали би и краља и земљу. Краљ то не види и не зна да они својим радом бацају у пропаст и њега и земљу. И то је ето зло противу кога треба да се боримо. Не боримо се противу краља, већ противу зла и напасти, које краљ не може и не види да уклони. Води нас краљевићу напред, оружје нека реши чија је будућност. Србија хоће да живи, и да се шири, а лукави сусед спутао је ланцима, хоће да је угуши.

ВРАТКО

Млад си годинама војводо, али ти је говор мудар, старачки, радостан сам да од млада човека слушам озбиљан разговор.

ДУШАН

Ја ипак мислим да је моја дужност и као сина и као поданика, да безусловно слушам заповести мога краља и оца. И ја мислим да тако радим, слушаћу га то ми је дужност.

ВРАТКО

Опрости краљевићу, али се чудим да не видиш како је благочастиви краљ наш подлегао са свим утицају Византије и великог Логотета, и да у ствари онај невољали Грк краљује, а краљ само име носи. Са планом се гони и одстрањује све што је српско. Звања и положаји дају се Грцима, и најнеподобнијим људима, који врше само оно што велики Логотет хоће. За кефалије се постав-

љају само пријатељи и најамници Логотетови, па чак и судије на двору пресветлога краља нису Срби. Не крши ли се закон и обичај од старина, по коме по смрти властелина, коњ и оружје припадају краљу, а данас то узима велики Логотет. Нису ли сви „стањани" по Србији готово све сами Грци, које је понамештао Логотет што краљу уз колено седи. Видиш ли шта се ради са нашим Дубровчанима, не газе ли им се повластице дате још краљем Милутином, који је одредио казну од 500 перпера за онога који повреди те повластице, не чујеш ли сваки дан тужбе од Дубровчана на Грке који те повластице газе, а још ни један Грк до сада није био кажњен у пространој Србији, сем у Твојој Зети. Не спрема ли лукава Византија у договору са великим Логотетом да промени ред наследства, и да Синишу унука Палеологова огласе за наследника престола. То данас знају све војводе и сва велика и мала Властела, то знаш и ти Душане, а краљ је не једном казао, да си плах и бујан и да то није погодно за једнога краља. Зар овај поход противу тебе није очити доказ тога, и зар позивање да идеш краљу и оцу, није замка Логотета и краљице Марије, да те приме, па да те се једном за свагда ослободе. Рекох и душу своју спасох, а ти, ако и поред тога опет мислиш да идеш ми смо ти, који ти не ћемо дати. Хтеднеш ли оклевати, ми нећемо. Растераћемо уљезе и пузавце из двора, што завађују оца са сином и краља са народом.

СРДАН

Душане, лепша будућности наша, и ја те преклињем не иди куд си наумио. Ти ме познајеш, да сам увек био верна слуга краљева, верности према краљу научио сам од предака мојих. Не тиче се ту само престола, већ главе, тиче се Србије.

ДУШАН

А како се то слаже са верношћу према краљу, и зар се смеју наредбе краљеве да не поштују и да се чак смета њиховом извршењу?

ВЛАСТИМИР

Свака наредба краљева треба да је основана на закону. Краљ треба да даје пример у поштовању реда и закона, он треба да је будан стражар, који неће дати да се закони газе и нефермају. Не ради ли то, косе ли му се наредбе са законима, дужност је сваког да неизвршује те наредбе, већ и да смета извршењу њиховом. Краљ и народ треба да су једно, краљ се не сме двојити од свога народа, он не сме ни грешити, јер сваку погрешку скупо плаћа цела земља, пошто је дужност свију да слушају свога краља. Погази ли краљ данас један закон, сутра други, а прекосутра трећи, врло рђав пример даје поданицима својим, и земља је на прагу пропасти. А то се све ради откако Хипократ седи краљу уз колено, и од како је на двору нашега краља преовладао утицај Византије, која нам никад није пријатељска била. Зар није она наговорила бугарског краља Михаила да отера своју жену, а Твоју сестру Неду, а дала му Теодору сестру Андроника млађег, која нас је и до рата довела, а све то беше дело лукаве сусетке.

ДУШАН

Краљ је да заповеда, а ми да слушамо, ко се противи краљу Бога вређа, јер је власт од Бога. Краљ за своја дела одговара само Богу, а казна Божија страшнија је и већа од људске.

Појава осма

(Улази ОКЛОПНИК.)

ОКЛОПНИК

Један гласник из стана пресветлога краља моли да га што пре примите, светли краљевићу.

ДУШАН

Нек уђе.

Појава девета

(Улази војвода ГОЈКО, сав прашљив сви зачуђено погледају се, и изненађују се.)

ДУШАН

(Изненађен.) Које добро војвода Гојко?

ГОЈКО

Нит је добро, нити му се надај.

СВИ

(Зачуђено.) Шта кажеш?

ДУШАН

Доносиш ли ми поруку од пресветлога краља и оца мога?

ГОЈКО

Краљ је држао веће, на коме је углављено, да се Ти, жив или мртав ухватиш, милости нема никоме, ни Теби ни Твојим пријатељима. Сачекаће док му стигне још војска из Приштине, и тада ће те или убити, или жива ухватити. Дођох као пријатељ Твој и као пријатељ ове земље, да ти кажем, спасавај се како знаш.

ВРАТКО

Хоћеш ли се још двоумити млади краљу?

ДУШАН

(Устаје.) Свршено је. Гусар нисам да ме мучки хватају. Војводе спремајте војску да им идемо у сретање. Хајдмо да спасавамо и краља и земљу од смутљиваца, упамтите, краљу не сме ни длака на глави фалити.

СВИ

(Устају и вичу.) Живио Душан. *(Неки од војвода излеђу на поље, чује се узбуна, трубе свирају чује се топот коња, звецкање сабљама, тресак копаља.)*

Појава десета

(Улази ПУСТИЊИК, сви га погледају.)

ПУСТИЊИК

Почело се ловом, свршиће се борбом. Тако то у свету бива. Пут којим идеш води те к престолу. Није на одмет да послушаш савет једног старца, који је давно раскинуо са овим пролазним светом.

Нека те Бог умудри светли краљевићу, али само имај на уму: мање лова а више рада. Буди једнако добар и праведан и себру и меропсу и свештенику и властелину. Саслушај свакога али пресуђуј сам. Не веруј ласкавцима, а поштуј оне који ти истину говоре. Не обећавај много и често, али што рекнеш и обећаш одржи, задата реч нека ти је светиња. Јер ко један пут слаже, томе се други пут не верује. Не буди само праведан, него и милостив. На увреде се не обазири, јер увреде не долазе до престола. Праштај непријатељима, ако мислиш да и Теби Бог опрости, и јер је праштање одлика великих и племенитих људи, милостиво срце то је најлепши урес сваког владаоца.

ДУШАН

Хвала ти старче на савету, он ми је добродошао, јер је искрен, јер је истинит. Ја волем истину, и волећу је док будем жив, и тражићу да је чујем, јер ћу само тако бити праведан народу, а користан земљи.

СВИ

(Вичу.) Живео краљ, живео Душан.

[ЗАВЕСА ПАДА]

ЧИН ЧЕТВРТИ

(Тамница у Звечанима. Тамницу осветљава жижак који високо стоји. У једном углу слама место постеље. На сред тамнице један сто, а поред стола клупа. Краљ Стеван окован стоји поред клупе.)

Појава прва

КРАЉ СТЕВАН

(Пође један корак, гвожђа зазвече а он стане.) Како су близу престо и тамница. До јуче стотине других бацах у тамнице, а данас сам тамнујем и јадикујем. Господе како је променљива судба човечија. И ко ме окова и алси? Син мој. Тешка казна. Али зар не би и њему то исто било, да сам само успео. *(Пође један корак.)* Збиља окови, *(окреће се)* и тамница. Јуче краљ, а данас сужањ сина свога. Сад видим да је све истина што су ми о њему говорили, сад сам се уверио да је збиља радио противу мене. Власт и блесак круне заслепила га је те није видио ништа друго, заборавио на љубав и на дужност коју има као син спрам оца свога. *(Ћути.)* А зар ја не бејах заборавио на љубав и дужности које као отац имам, не пођох ли ја први са војском на њега? Нисам ли ја имао дужност као краљ, као владар, да казним непокорне, па ма то и син мој био; није ли прикупљао бунтовну власте-

лу и охоле, непослушне војводе, па се са њима договарао како ће мене срушити, јер сам — веле — мек и подложан утицају... Мек? Кад сам хтео да будем строг, то називаху суровошћу и бацише ме у тамницу — „подложан утицају", а који то не би био кад види да га сви лажу и да му чак ни син није веран и искрен. Како је тешко краљевати! Господе много ли згреших, кад ме лако кажњаваш. Док бејах млад гањаше ме отац, јер ми није веровао, а сад под старост гони ме син мој, прва радост моја, отима ми круну с'главе и хоће главу моју, а зашто? Да може мирно да краљује. *(Седа на клупу.)* Да ли ће бити кад год краја мојим патњама. *(Чује се споља звецкање кључева и откључавање, на врата се помаља Хипократ и полако се спушта низ степенице у ћелију.)*

Појава друга

(КРАЉ СТЕВАН и ХИПОКРАТ)

ХИПОКРАТ

(За себе.) Кад нисам могао онога, добар си и ти, док и њега не сплетем у мрежу. *(Тужно.)* Јадни мој краљу шта си дочекао.

КРАЉ СТЕВАН

Ти ли си моја верна слуго, да и ти ниси жртва гнева Душанова?

ХИПОКРАТ

(За себе.) Ова се зверка не лови лако. *(Гласно.)* Нисам још пресветли краљу, али могу и теже проћи, ако само будем упоран и непослушан.

КРАЉ СТЕВАН

Какве ми гласе доносиш мој верни Логотете? Јесу ли добри или хрђави? Докле ће да ме бије мемла из камена и да немам где да склоним моје старо изнурено тело, или ми је зар суђено да место круне носим трнов венац мученички? Је ли се одобровољио мој син, што толико чезне за престолом Немањића? Зар му је мало

што је учинио преступ спрам свога краља и родитеља му, него ме још као каквог морског гусара меће у тамницу? *(Подиже руке и очи к'небу.)* Господе, Господе, ти који све видиш и знаш, севдржитељу неба и земље, изведи га на прави пут, не дај му да буде мучитељ оца и краља свога.

ХИПОКРАТ

Тужне ти гласе доносим Господару.

КРАЉ СТЕВАН

А зар може тужније бити од места у коме сам.

ХИПОКРАТ

И од зла има горе, а од тамнице има страшније.

КРАЉ СТЕВАН

Ти мислиш смрт, како се вараш, она је много лепша од мученичка живота.

ХИПОКРАТ

Уз Душана су сви пристали, и војводе и властела, а епископи и архиепископи благословили су га као краља свих српских и приморских земаља. А народ, твој верни народ, заборавио је на победу Велбуждску и на сва она доброчинства што си му ти благочестиви краљу чинио, и данас, тај народ ликује и кличе Твоме сину, твоме Душану насилнику и отимачу круне.

КРАЉ СТЕВАН

Не говори даље, срце ми је и онако пуно бола и туге.

ХИПОКРАТ

А Душан опијен славом и занет круном и влашћу, ето га јури к' Звечанима да те за навек ослободи свију брига и невоља.

КРАЉ СТЕВАН

Шта чујем, да ме ослободи? Је ли то могуће? *(Весело.)* Па опет је добар мој син мој Душан. Како сам се грешио о њега. Ја му нећу сметати, нек краљује, нека

влада, млад је, поносан је. За мене више није ни круна, ни скиптар, слаб сам остарео, изнемого, таман као што треба да идем у Хилендар.

ХИПОКРАТ

(За себе.) Подаљи пут спремам ја теби, а не у Хилендар. *(Окреће се краљу.)* Опрости краљу, али ти тужну поруку доносим од Душана сина твога.

КРАЉ СТЕВАН

Казуј *(устаје са клупе)* казуј што пре, јер слутим да није добра.

ХИПОКРАТ

Време јури не смем да оклевам, наредба је младог краља Душана страшна и неодложна, *(тужно)* и ја је вршим противу своје воље, јер сам приморан. *(Краљ одлази у крај где је слама.)* А тебе Господару молим да ми опростиш и не замериш, опиро сам се, али избећи нисам могао. Грех нека је на душу онога који заповеда.

КРАЉ СТЕВАН

(Узбуђено.) Говори каква је наредба мога несрећног сина? *(Седа на клупу.)* Ноге ме издале, сав сам клонуо.

ХИПОКРАТ

(Притворно и бајаги гушећи се у сузама.) (Вади гајтан и показује краљу.) Са наредбом ово ми је дао.

КРАЉ СТЕВАН

(Клонуло.) Да ме удавиш?

ХИПОКРАТ

(Тужно.) Да.

КРАЉ СТЕВАН

(Одлучно.) На све сам спреман, дозволи ми прво да се Богу помолим. *(Пада на колена.)* Господе Творче Неба и земље и свега видљивог и невидљивог, опрости мени грешноме робу твоме, сва сагрешенија вољнаја и невољнаја, Штити Боже Србију. *(Чује се из далека свирање труба и рогова и јека песама војничких.)*

ХИПОКРАТ

Господару пожури. *(Прилази му ближе.)* Наредба је Душанова да те не затекне жива.

КРАЉ СТЕВАН

(Јаким гласом.) Ево ме готова да умрем, и да смрћу мојом направим места недостојном и славољубивом сину, који зарад круне убија оца свога. *(Тужно.)* Господе опрости му, јер не зна шта ради, праштам му и ја као отац, али као краљ, као његов Господар, не опраштам му никад. *(Клечи и подиже руке к'небу.)* И молим ти се Господе, казни га, не дај му да икад може довршити оно што као Владалац предузме, прекини га у најлепшим намерама и највећим надама његовим. *(Хипократ стаје сасвим поред њега, а жагор и свирка све ближе долази.)* Душане сине, Богом нек ти је просто, Душане краљу, проклет да си. *(Чује се грмљава и види се севање муња, а при последњој речи кандило се гаси, он пада на под у једном углу, који је заклоњен, Хипократ поред њега клечи, на позорници мрак, у мраку Хипократ устаје. Чује се озго уктање совуљаге.)*

ХИПОКРАТ

(У мраку обзире се.) То сова укће, нека је, нека укће, она шаље свој поздрав, посмртну песму удављеном краљу. Ха, ха, ха, укћи, укћи, певај, твоја је песма таман као што треба за овај час. *(У мраку Хипократ изгледа као сенка каква и примиче се ближе публици.)* Једва доврших, спопаде ме неки страх, и дрхтавица, као да ми је то првина, а већ толико њих спремио сам на онај свет. *(Врти главом.)* Бога ми мучно и јесте давити другом и то још онога чији сам слуга до јуче био..... или је то можда неко осећање греха. Грех? Шта је то грех? Зар је то грех кад служим другом који ме боље плаћа и награђује, па још кад је у питању моја глава. Ту нема греха..... *(Замишљено.)* Истина он ме је обасуо поверењем, чашћу положајем, али све то није ништа спрам Цариграда. Боље је бити кефалија у Цариграду но први доглавник тривалског краља, уосталом ја овде нисам дошао да користим ње-

му, већ мојој Византији. И ако има какве кривице, до њега је што ми је веровао, он је заборавио оно стару изреку: „не веруј туђину"... Но што је било, било, сад на други посао, ваља ми сад хватати у мрежу ону рибицу, што поносно диже главу и сања о круни Константиновој. Ваљда ће ми бити захвалан што сам му оца довео овде и одавде отправио даље. Јест, јест млади су људи славољубиви, а славољубиви су људи без срца и милосрђа. Небудем ли успео *(мисли се)*..... зна се шта ме чека *(Загледа у бурму на руци.)* Овде је отров и за један тренут спасен сам од свега.... Један гутљај па је свршено. Ја се не плашим смрти, јер сам и ја био смрт другима. Успети може само онај који је готов на све, а ја сам тај. Византијо, мила лепа Византијо, ја сам чедо твоје. *(Отварају се врата и наједан пут осветљава позорница.)*

Појава трећа

(Улазе с буктињама напред два оклопника за њима Душан у кабаници, челник Вратко, војводе: Властимир, Страцимир, Гојко и остали, властела: Срдан, Иво и остали.)

ХИПОКРАТ

(Угледав их, озбиљно за себе.) Сад буди мудар Хипократе.

ДУШАН

(Изненађен.) Гле, откуд овде велики Логотет?

ХИПОКРАТ

(Смерно се клања.) Господару дошао сам, или боље дојурио сам, да ти мојим трудом и умешношћу олакшам и прокрчим стазу, којом Твоје краљевство стреми; дошао сам да уклоним све препоне које сметају да седнеш на престо предака Твојих; пожурио сам се да припомогнем метнути ти круну на Твоју мудру главу, која је створена светом да влада.

ДУШАН

Остави се ласкања и трабуњања, у Звечанима нису двори царева византијских. *(Оштро.)* Говори где је краљ?

ХИПОКРАТ

(Клања се и гледа у Душана.) Он је предамном.

ДУШАН

(Љутито.) Ласкавче, питам те где је благочастиви краљ и отац ми?

ХИПОКРАТ

Овде.

ДУШАН

Ко га доведе овамо?

ХИПОКРАТ

Створити Теби могућност да се што пре попнеш на престо, и да дам видљива уверења о мојој верности и оданости, *(улагујући се и са осмехом)* ја се нисам плашио да Га доведем овамо и да Га.....

СВИ

(Вичу.) Издајниче.

ДУШАН

Па шта си урадио?

ХИПОКРАТ

(Зачуђено.) Па урадио сам оно што је обичај у мојој Византији, послао сам га из овог пролазног света у онај вечни.

ДУШАН

(Пренераженo посрне један корак.) Убица. *(Меће руке на очи.)*

СВИ

(Ваде мачеве и полећу на Хипократа.)

СРДАН

(Хвата га за гушу.) Подла душо, доста је твога било, до сијао си.

ДУШАН

(Полази у угао где лежи краљ Стеван, праве му пролаз, обраћа се Срдану.) Нека се не мрља руна твоја поганом крвљу тога неваљалца, он ће искусити казну суда и закона. *(Срдан га оставља и предаје оклопницима који га везују. Душан прилази к'телу мртвога краља крсти се, клекне и пољуби га.)* Зар ти је суђено Душане да преко мртвог тела удављеног оца Твога, седнеш на престо славних Немањића? Зар краљ Твој, родитељ Твој, да буде удављен? Да од кога, од свога доглавника и саветника. Краљ и удављен, је ли то могуће? Како је бедан живот. Опрости краљу и оче, нисам ишао противу тебе, већ противу лажне и неверне околине Твоје. *(Љуби га, устаје.)* А сад војводе и властело моја, изнесите мртво тело краља нашега, објавите војсци нека буде спремна овога часа да се кренемо његовој задужбини Дечанима, да га тамо сахранимо.

(Војводе и Властела прилазе, дижу краља на рукама. Душан стоји поред мртвог тела, окренут публици.) Над мртвим телом смерног и мученичког краља нашег помолимо се Богу, *(сви скидају капе)*, да души његовој даде рајско насеље. *(Прекрсти се, то исто чине и остали.)* Бог да му душу прости и вечан му спомен. *(Сви вичу Бог да му душу прости и вечан му спомен.) (Јаким гласом.)* А ја Душан, краљ ваш, свих српских и приморских земаља, заклињем се над мртвим телом краља и родитеља, да ћу владати земљом дедова мојих, по правди и законима, које су стари наши договорно са народом утврдили и даровали. Освете и гоњења не сме бити у држави српској, судови ће судити свакоме који погази закон, пред судом и краљем наћи ће заштите и себар и меропс, и Властелин и Војвода, и ништа у Богом дарованој ми земљи неће бити веће од закона ни сталније од правде, нити ћу ја краљ ваш ишта урадити без општег збора и договора, тако ми Бог помогао и овог и оног света. *(Прекрсти се.)*

СВИ

(Вичу.) Живео краљ, живео Душан *(износе краља Стевана.)*

ДУШАН

(Окреће се војводи Властимиру.) Моја је жеља и заповест да владичицу Јелену одмах доведете овамо. *(Војвода Властимир одлази.)* А сад. *(Окреће се војводи Страшимиру)* под јаком стражом води тога гадног убицу у Породимље, предај га суду и како му судије изрекну пресуду, онако ће и бити.

СВИ

(Вичу.) Слава Ти, живео. *(Одлазе сви износећи краља сем челника Вратка.)*

Појава четврта

(Душан, Вратко и војвода Гојко.)

ДУШАН

Пре но што пођем не могу, а да не сазнам шта је са пресветом краљицом и братом ми Синишом, шта је са њима и где су?

ВРАТКО

И њих је велики Логотет довео овамо као и благочастивог краља оца Твога.

ДУШАН

Да велика неваљалца. *(Окреће се војводи Гојку.)* Доведи војводо пресветлу краљицу и брата мога. *(Војвода одлази.)*

ВРАТКО

А што је најгадније, све те злочине он је код њих правдао, као да је то Твоја жеља, твоја заповест.

ДУШАН

Кукавице и неваљалци обично тако и раде, сва своја неваљалства, све гадне поступке своје, готови су да према потреби баце на другога. Њима ништа није свето, они ништа не поштују. Владалац им је дотле добар док их заштићује и брани, док им дозвољава да раде што хоће,

на рачун угледа земље и престола. Ако жртвују користи земље, својима, онда то правдају тиме, да краљ тако хоће, ако пљачкају и глобе, онда говоре, краљ је то наредио, ако краду и расипају мучну тековину народну, тада се бране како је то жеља краљева. Тешко земљи и владаоцу над такви људи дођу на управу земље. Пред владаоцем ласкавци и пузавци, над народом су бесни и охоли. Владаоца обично лажу, а народу песницу показују.

ВРАТКО

Мудрост владаоца и јесте у томе да познаду своју околину.

ДУШАН

Истина је, ниједан владалац не би био рђав да нема неваљалаца који су готови да му служе по свану цену и да му раде све што он зажели.

Појава пета

(Улази ЈЕЛЕНА сва бледа и уплашена у оделу калуђерице, са војводом Страцимиром.)

ЈЕЛЕНА

(Угледавши Душана радосно.) Душане. *(Тргне се.)* Краљу, Господару, *(обори главу)* опрости!

ДУШАН

(Прилази јој.) Кад се последњи пут видесмо било је у врту међу цвећем, а састајемо се у тамници где је неверство и издаја одузело живот благочастивом родитељу моме. *(Јелена покрива очи и плаче.)* Онај који је отргнуо тебе од мене, који је завађао оца са сином, који је уносио раздор у земљама српским тај је се дрзнуо да удави краља и Господара свога. Али што је један неваљалац хтео да раздвоји, Бог је милостиви опет сјединио, и ја ти се ево у месту где је благочастиви родитељ мој душу, своју испустио, заклињем, да ћеш бити моја, ти прва и последња љубави моја.

ЈЕЛЕНА

Пресветли краљу моја је једина жеља да Ти будеш срећан, је знам да ће тада и Србија бити задовољна, а у задовољној Србији ја ћу бити најсрећнија, Српкиња сам, зар могу не волети земљу у којој сам се родила. У мојој отаџбини мио ми је и драг, себар, меропс, стањанин и властелин, волем цветна поља њена, миле су ми шуме и дубраве у којима се разлеже песма славуја, мирис даха ове наше земље крепи ме, а поштујем и волем краља који је помазаник Божији, и изабраник народни. И баш зато што их све тако волим, ја умем стегнути срце моје, угушити осећаје своје, ја се умем жртвовати. Нека буде добро земљи и краљу, па ма ја и не била краљица.

ДУШАН

Али ти ћеш донети мени срећу, а земљи мир и задовољство.

ЈЕЛЕНА

Може бити да не би било тако, и ја нећу да будем та, коју ће потомство корети да јој је круна мила и она постала препрека срећи краљевој, а узрок негодовању народном. Ићићу у манастир и тамо ћу молити Бога за срећу краља и Србије.

ДУШАН

(Изненађено.) У манастир? Ја то не дам.

ЈЕЛЕНА

То је свршено, ја сам се већ пријавила и мој живот од сад посвећујем Богу. А против Бога, неће се ваљда ни Душан борити.

ДУШАН

(Тужно.) Изгубих оца, па зар и моју прву љубав? Никад.

Појава шеста

(Војвода Гојко доводи КРАЉИЦУ МАРИЈУ, која води СИНИШУ за руку. Синиша се отрже од мајке и трчи к' Душану.)

СИНИША

Душане брату и краљу мој, не дај нас.

ДУШАН

(Грли га.) Не бој се ничега брате мој.

КРАЉИЦА МАРИЈА

(Клекне пред Душана.) Ево ме да те клечећи молим за милост и опраштај.

ДУШАН

(Подиже је.) Устани, ја нисам од оних који се свете, жалим што је од овога дошло али Бог ми је сведок, да ја томе никаква повода нисам дао. Увек сам се са дужним поштовањем односио према родитељу ми и краљу.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Признајем да сам грешила и Бог ме је зато љуто казнио, готова сам да примим сваку казну, само не свети се моме Синиши — брат ти је краљу! *(Угледа Јелену меће руке на очи.)* Ах и ти си била жртва моја, опрости Бог је с вама.

ЈЕЛЕНА

Бог је милостив, он сваком праштa ко се искрено каје.

ДУШАН

Да се светим? Та не рече ли да ми је брат, а могу ли не волети брата свога. *(Милује га.)* Држава је српска довољно велика и пространа да брат с братом може у љубави живети, а да не сметају један другоме.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Хвала ти Душане, такву великодушност нисам од тебе очекивала, а нисам је ни заслужила. Једно те само молим где је господин краљ и муж мој?

ДУШАН

(Савлађујући се.) Он је мртав.

КРАЉИЦА МАРИЈА

(Посрћући.) Мртав. *(Гневно.)* Душане, ко га уби?

ДУШАН

Твој повереник.

КРАЉИЦА МАРИЈА

(Уплашено.) По чијој наредби?

ДУШАН

Ко би био тако свиреп да и такве наредбе издаје.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Та ваљда није сам наредио.

ДУШАН

Удавио га је твој повереник и саветник.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Који?

ДУШАН

Хипократ.

КРАЉИЦА МАРИЈА

(Уплашено.) Зар он? То није могуће.

ДУШАН

Сам је признао.

КРАЉИЦА МАРИЈА

(Тужно.) Ја нисам тако мислила.

ДУШАН

Верујем, требало је да ја будем та жртва, али Бог је хтео другојачије.

КРАЉИЦА МАРИЈА

(Невесело.) Истина је. *(Клонуло.)* У твојој сам руци, казни ме како знаш, нећу се противити.

ДУШАН

Не рекох ли ти, да се нећу светити, праштањем и милосрђем најбоље ћу се одужити успомени блаженог ми родитеља. Стараћу се да никаквим рђавим и непромишљеним делом не окаљам владавину моју. Владаоци нису зато да се свете и да гоне, већ да мире и праштају.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Хвала ти — само једно ваљда ћеш ми дозволити.

ДУШАН

Готов сам да ти учиним све што зажелиш.

КРАЉИЦА МАРИЈА

Моја је жеља сада само једна да идем у манастир, — од данас дане моје посвећујем Богу. А теби аманет мој Синиша.

ДУШАН

Нека буде како желиш и како хоћеш.

Појава седма

(Улази војвода ВЛАСТИМИР.)

ВЛАСТИМИР

Пресветли краљу, Хипократ се овога часа отрова, страх од заслужене казни не даде му да стане пред судију, и да одговара за своје гнусно дело.

ВРАТКО

Човек који на души својој носи толике грехове не заслужује никаква саучешћа.

ВЛАСТИМИР

Са његовом смрћу Србија се спасла једног опасног сплеткароша, а Византија је изгубила свог најоданијег слугу. Господару, поље је пред тобом чисто, поносно дижи заставу у вис, сви ћемо се скупити око Тебе, да ти помогнемо да поведеш Србију бољој и лепшој будућности.

ДУШАН

Божија је воља да неваљалство увек само себе кажњава, и да никаквом злу делу нема дуга века. *(Чује се где звона звоне.)*

Појава осма

(Војвода Страцимир и остали.)

СТРАЦИМИР

Господару, све је спремно за пут.

ДУШАН

Ајдемо пресветла краљице, и ти драги брате мој, да одамо последњу пошту благочастивоме родитељу нашем и да се над гробом његовим заверимо да ћемо живити у љубави, и радити само за добро наше отаџбине и напредак народа српског. *(Узима Синишу за руку и одлазе.)*

КРАЈ

У Пожаревачком затвору
1900. године

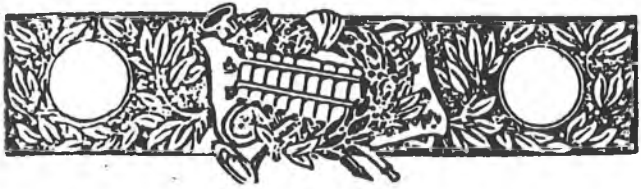

ПОГОВОР

НЕПОЗНАТА ДРАМА ЗАБОРАВЉЕНОГ АУТОРА

Доброслав Ружић, књижевник, драмски писац и преводилац рођен је у Чачку 1. јула 1854. године. Школовање започиње у родном граду, где му је отац радио као учитељ. По природи родитељовог посла сели се у Ваљевску Каменицу и тамо наставља да се школује. Када стасава за даље школовање, отац га шаље код рођака у Београд, где 1866. године уписује гимназију. Угледајући се на старије гимназисте, Доброслав већ у трећем разреду постаје уредник и издавач књижевног листа *Братство,* а његов друг, касније познати сликар Ђорђе Крстић, покреће хумористичку илустровану публикацију *Рен.* Тадашњи директор Београдске гимназије познати литерата и књижевни критичар Ђорђе Малетић обуставља даље излажење Ружићевог *Братства* и Крстићевог *Рена,* запретивши им „избацивањем" из школе. Но, све то није поколебало млађаног писца у настојањима да овлада књижевним умећем. Чита све што му долази под руку, активан је у литерарној дружини *Нада,* бави се превођењем и пише оригиналне радове, као што је *Хумореска на селу.* Притом занемарује учење, и поред похвала професора за списатељски рад, Ружић понавља четврти разред. Прелази у Сремске Карловце, но ни тамо не бива боље среће. Додуше оцењен је „првом класом", али због туче, искључују га из гимназије. У потрази за бољитком, наставља своје путешествије кратко се задржавши, 1872. године, у Новом Саду. Био је

запажен члан књижевних дружина и његов боравак у „српској Атини" сматра се пресудним за његово трајно животно опредељење, које ће у целости бити у знаку литературе. Приликом приказивања комада *Крст и круна* Јована Суботића у новосадском театру, ђаци, међу којима је био и Ружић, праве демонстрације током саме представе. Претња да ће све коловође овог инцидента бити кажњене и да ће сви судеоници бити искључени из школе, завршена је тако да је гимназију морао да напусти само несретни Доброслав Ружић. Тако је завршено његово бурно редовно гимназијско школовање. Пут га, након тога, води у иностранство. Одлази прво у Пожун (данас Братислава), потом у Праг, Цирих и Минхен. По избијању рата 1876. године, једно време је добровољац у Србији, а потом наставља изучавање природних наука, овога пута у Јени и Лајпцигу.

После повратка у домовину, ради као професор, понајвише у Ужичкој реалци, а био је једно време са службом и у Крагујевцу и Зајечару. У Ужицу, где се задржао скоро двадесет година, активно учествује у политичком животу. Биран је за народног посланика, а био је и сенатор. Међутим, његови ватрени говори против краља Милана имаће тешке последице. После 1884. године Обреновићи прогоне све опозиционаре и слободоумне људе, тако да Доброслав Ружић прво бива премештен у Велико Градиште, а убрзо затим и пензионисан. Окривљују га да је учествовао у Чебинчевој афери и осуђују га на две године затвора. Враћају га у службу 1897. године, да би две године касније због увреде краља Милана био изведен пред преки суд и осуђен на две године робије. Поводом женидбе краља Александра Обреновића бива помилован и поново враћен на посао. Поред свог пријатеља Милована Глишића, постаје помоћник управника Народне библиотеке у Београду. Једно кратко време налази се на дужности Министра просвете. У току Првог светског рата обрео се у Крушевцу. Но, и ту бива затваран, а потом и интерниран. Као тешког болесника ослобађају га и враћају у Крушевац, где умире 13. октобра 1918. године, не сачекавши крај аустријске окупације.

Доброслав Ружић почео је да објављује, као што смо назначили, веома рано. Још као гимназијалац сарађује у многим листовима и часописима, тада му излази из штампе приповетка *Хајдучка заседа или братски загрљај*. Потом га срећемо као сарадника хумористичког издања *Враголан*, али и социјалистички опредељеног листа *Уједињење*. Објављује своје текстове и у *Јавору*, *Истоку*, *Гласнику Српског ученог друштва* и другде. Иако је највећи број његових радова из области природних наука, које је у белом свету студирао, Доброслав Ружић остаје запамћен, пре свега, као књижевник и драмски писац. Познате су његове приповетке из збирке *Ђердани* и путописи објављени као *Путничке приповетке*. Трагедија *Стеван Дечански*, која је први пут играна на сцени Народног позоришта у Београду на почетку овог века, праизведба је била 21. децембра 1900. године, једино је сачувано драмско дело Доброслава Ружића. У библиографији се помињу и две његове позоришне игре у рукопису *Како је жена преварила свога мужа* и *Милијардерски прохтеви*. Обе ове сценске игре, занимљивих наслова, а по њима се може наслутити да су биле писане у жанру комедије, који писцу многих хумористичких дела није био стран, нажалост, нису сачуване. Рукопис *Стевана Дечанског*, драме о доласку младог краљевића Душана на српски престо, чува се у Архиву Српске академије наука и уметности и сада се први пут штампа.

ДУШАН Ч. ЈОВАНОВИЋ

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

*АТЛАС (*тур.) — сјајна и глатка свилена тканина
ВРАЖДА (рус.) — свађа, завада, непријатељство
ЗАВРЉАТИ — изгубити прави пут, залутати
КАЗАНАЦ — простор где се пече ракија
КАЛПАК (тур.) — висока округла капа
КЕФЕЛИЈА (грч.) — поглавар града у средњевековној српској држави
КОСТРИЈЕТА — козја длака
ЛОГОТЕТ (грч.) — шеф владаочеве канцеларије у старој српској држави
МЕЂЕР (тур.) — дакле, према томе, значи
МЕРОПАХ (грч.) — слободан сељак на феудалчевој земљи уз обавезу да обрађује његову земљу одређен број дана у недељи
НАКАЗАНИЈЕ — казна
ПАРБИТИ — водити парницу, парничити
ПЕРПЕР (грч.) — врста старог српског новца
ПОРФИР (нем. из грч.) — природна љубичастоцрвена боја
ПРИШЕЛАЦ — придошлица
СЕБАР — слободан човек у средњевековној Србији
СЕВАСТОКРАТОР (грч.) — средњовековни високи државни великодостојник у Византији и Србији
СКАПУЛАТОР — спасилац
СКОРОТЕЧА — гласник, курир
СТАДИЈА — степен
ТЕПЏИЈА — скитница, протува, пробисвет
УКТАТИ — хујати, хучати, бректати
УРЕС — украс, накит
ХИРОМАНТ — онај који гледајући у длан прориче судбину
ХРИСОВУЉА — средњовековна владарска повеља са златним печатом

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

ПРВО КОЛО

Књига 1

Панта С. Срећковић
БОЈ НА ДУБЉУ

Књига 2

Милун Т. Ибровац
БОЖИЈИ СУД НА МЕНДИНОМ БРДУ

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
БОГОМИЛИ

Књига 4

Илија Вукићевић
ЛЕПА БУЛА

Књига 5

Живко М. Романовић
ПРОКОП

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

ДРУГО КОЛО

Књига 1

Милорад Поповић Шапчанин
ДУШАН СИЛНИ

●

Књига 2

Милорад Поповић Шапчанин
ГОСПОЂИЦА КАО СЕЉАНКА

●

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
ТРНОВА КРУНА

●

Књига 4

Мита Поповић
КРВАВИ ПРЕСТО

●

Књига 5

Светислав Ђурђевић
ЛАЖНА ИСПРАВА

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

ТРЕЋЕ КОЛО

Књига 1

Мита Поповић
НАШИ СЕЉАНИ

Књига 2

Жарко Лазаревић
САМРТНА КЛЕТВА

Књига 3

Жарко Лазаревић
УГАШЕНО ОГЊИШТЕ

Књига 4

Жарко Лазаревић
КРОЗ ШИБУ

Књига 5

Тодор Пинтеровић
ЈУРМУСА И ФАТИМА

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

886.1-2
РУЖИЋ, Доброслав
Стеван Дечански : трагедија у 4 чина / Доброслав Ружић ; [уредник и приређивач Душан Ч. Јовановић]. Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 1997 (Београд : Србоштампа). — 84 стр. ; 15 cm. — (Библиотека Драмска баштина ; коло 4, књ. 4)
Тираж 500. — Стр. 81—83: Непозната драма заборављеног аутора / Душан Ч. Јовановић. — Речник мање познатих речи: стр. 84.
929:82 Ружић Д.
а) Ружић, Доброслав (1854—1918)
ИД=57084940

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

ЧЕТВРТО КОЛО

Књига 1
Атанасије Николић
ДРАГУТИН, КРАЉ СРПСКИ

•

Књига 2
Јован Суботић
КРСТ И КРУНА

•

Књига 3
Милош Цветић
БРАЋА

•

Књига 4
Доброслав Ружић
СТЕВАН ДЕЧАНСКИ

•

Књига 5
Светозар Ћоровић
У МРАКУ